

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AON 5462/2002

Andrzej CZUPRYŃSKI

PRZEGRUPOWANIE I MANEWR

WARSZAWA

2002

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ I TAKTYKI

AON 5462/02

ANDRZEJ CZUPRYŃSKI

PRZEGRUPOWANIE
I MANEWR

WARSZAWA

2002

Spis treści

Wstęp	5
1. RUCH WOJSK	6
2. PRZEGRUPOWANIE	14
2.1. Założenia ogólne	14
2.2. Uwarunkowania przegrupowania	16
2.3. Przegrupowanie strategiczne	17
2.4. Przegrupowanie operacyjne	23
2.5. Przegrupowanie taktyczne	25
2.6. Rozmach przegrupowania	26
2.7. Zasady przegrupowania	28
3. MANEWR	33
3.1. Założenia ogólne	33
3.2. Manewr strategiczny	44
3.3. Manewr operacyjny	47
3.4. Manewr taktyczny	51
3.5. Czynniki determinujące manewr	55
3.6. Cechy współczesnego manewru	57
4. WOJSKOWY SYSTEM KIEROWANIA RUCHEM WOJSK	63
Zakończenie	72
Spis literatury	74

Wstęp

Podstawową formą ruchu wojsk w obszarze walki zbrojnej jest manewr i przegrupowanie. W walce zbrojnej wywierają one istotny wpływ na osiągnięcie jej celu. W przypadku manewru, jest to bezpośrednie oddziaływanie na cel walki zbrojnej poprzez wykonanie uderzeń lub ich uniknięcie. Natomiast w przypadku przegrupowania następuje pośrednie oddziaływanie na osiągnięcie celu walki, poprzez zgromadzenie potencjału bojowego w postaci określonego zgrupowania. W pojęciu przegrupowanie i manewr punktem odniesienia jest przeciwnik i cel walki.

Istota pojęcia przegrupowanie jest taka sama na wszystkich poziomach przygotowania wojny. Natomiast manewr ze względu na zadania realizowane na różnych poziomach w swych rodzajach i formach różni się. Manewr strategiczny oznacza koncepcje realizacji polityki państwa na zaistniałe sytuacje i wyraża się w działaniu na rzecz zbudowania środka ciężkości do realizacji jej zadań. Manewr operacyjny zapewnia realizację celów strategii wojskowej i wyraża się w zbudowaniu operacyjnej koncepcji działania, której istotą jest operowanie środkiem ciężkości na cel kampanii lub operacji. Manewr taktyczny w swej pierwotnej istocie nie ulega zmianie i celem jego jest koordynowanie ognia i ruchu na cel walki zbrojnej.

Dotychczas rodzaje manewru klasyfikowane były głównie ze względu na wielkość zaangażowanych sił. Ale współcześnie to nie stanowi o istocie działania. Podstawowym kryterium powinien być cel realizowany w procesie walki zbrojnej i jego bezpośredni wpływ na jej istotę.

Autor zdaje sobie sprawę z tego, iż zaproponowane rozwiązania mogą budzić kontrowersje. Jeżeli tak będzie, to z pewnością zainspiruje to czytelników do studiowania literatury problemu i budowania własnych wniosków, na których treści autor jest otwarty.

1. RUCH WOJSK

Ruch towarzyszy istnieniu świata od początku jego istnienia. Był i jest niezbędnym czynnikiem wszelkiego działania, powstawania życia i tworzenia wszelkich dóbr materialnych. Ruch jest nieodzownym warunkiem egzystencji istot żywych. W sposób naturalny i niezależny od niczyjej woli stał się również nieodzownym czynnikiem walki obok rażenia i informacji.

Nadrzędnym i ogólnym pojęciem dotyczącym wszelkiej zmiany położenia jest ruch. Ruch, to „(...) zmiana położenia punktu materialnego (ciała) w stosunku do innych punktów dokonująca się w czasie;(...)”¹ Celem ruchu, jako kategorii ogólnej i wszechobecnej, jest zmiana położenia. W obszarze walki zbrojnej ruch jest sprawcą wszelkich zmian, jakie w niej zachodzą. Postrzegany jest, jako binarny i syntetyczny czynnik walki zbrojnej. Ruch to również czynnik służący pośrednio i bezpośrednio osiągnięciu celu walki zbrojnej. Istota ruchu wyrażana jest w zmianie położenia jednostek organizacyjnych w stosunku do najbliższego otoczenia, które wywiera wpływ na obiekt wykonujący ruch.

Czynniki walki są głównym realizatorem celu walki zbrojnej. W procesie niszczenia rozumiane są jako coś, co:

- wywołuje określony skutek;
- warunkuje zamierzony skutek;
- rozstrzyga o osiągnięciu pożądanego skutku.

Tym co wywołuje określony skutek jest informacja, tym co warunkuje zamierzony skutek jest wszelki ruch, a tym co rozstrzyga o osiągnięciu oczekiwanego skutku jest rażenie. Stąd, ruch postrzegany jest jako syntetyczny czynnik walki zbrojnej.

Ruch jako złożony czynnik walki postrzegany jest zawsze z rażeniem i wówczas wyraża ideę oporu lub uderzenia. Podstawowymi wskaźnikami ruchu są: *odległość na której się odbywa zmiana położenia, czas jej trwania oraz*

¹ Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1993.

*prędkość*². Idea ruchu nie jest przypisana tylko do zjawiska walki zbrojnej w trakcie jej trwania. Ruch jest wszechobecny we wszystkich etapach przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej na wszystkich jej poziomach.

Znaczenie ruchu zostało dostrzeżone przez Clausewitza, który mówi nie tyle o ruchu ile o jego braku. Zwraca uwagę na przeciwieństwo ruchu – bezruch, który jest sprzeczny z prawami natury. W takim rozumieniu też zostają zdefiniowane podstawowe formy walki: natarcie i obrona. Pomimo to, że obronie przypisana jest silniejsza forma walki, to jednak jako zjawisko sprzeczne z prawami natury postrzegana jest jako forma przejściowa. W tym rozumieniu wszelkie działania obronne traktowane są jako działania zamierzone lub wymuszone. Obrona służy tworzeniu korzystnych warunków działaniom zaczepnym. Tylko ruch w formie natarcia może zapewnić zwycięstwo w walce zbrojnej.

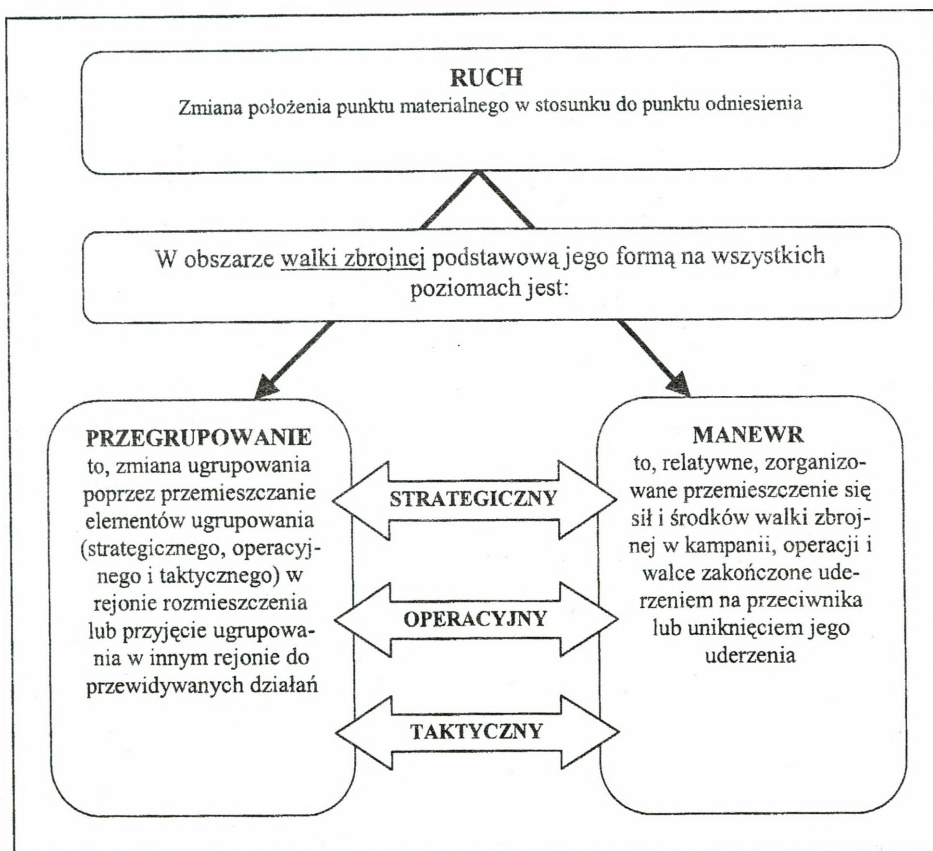
Wszelkie rozważania teoretyków wojskowych na temat istoty ruchu sprowadzają się do jego podstawowej formy na polu walki, którą jest manewr. Ten z kolei definiowany jest niemal przez wszystkich w sposób bardzo podobny jako działania bezpośrednie na przeciwnika.

Współcześnie coraz większego znaczenia nabiera forma ruchu, nie związana bezpośrednio z prowadzeniem boju lub bitwy, którą jest przegrupowanie. Model rozwiązywania konfliktów przy pomocy sił zbrojnych wskazuje, że pierwotnym zjawiskiem w stosunku do manewru jest zwykle przegrupowanie, w którym również wyrażana jest idea ruchu. Przegrupowanie jest zjawiskiem jednopodmiotowym i występuje w ramach operacji lub samodzielnie. Proces przegrupowania doprowadza wojska do obszaru przewidywanych zbrojnych działań wojennych. Niekiedy może stać się głównym narzędziem przeciwkoncentracji w ramach zapobiegania konfliktom militarnym. Reasumując, istota ruchu wojsk będzie wyrażała się w przegrupowaniu oraz w manewrze. Klasyfikacja tych pojęć pozwala postawić tezę, że ***przegrupowanie i manewr są podstawowymi formami ruchu wojsk w procesie przygotowania i prowadzenia walki***

² Por., S. Koziej, Podstawy i zasady sztuki wojennej, AON, Warszawa 1993, Rozdział IV.

zbrojnej. Wynika stąd, że pojęcie ruchu zostało rozszerzone zgodnie z prawami natury na cały proces przygotowania i prowadzenia walki, a nie tak jak dotychczas tylko na okres jej prowadzenia.

Ogólnym pojęciem dotyczącym wszelkiej zmiany położenia na wszystkich poziomach prowadzenia walki zbrojnej jest ruch. **Ruch** to zmiana położenia punktu materialnego w stosunku do punktu odniesienia. W obszarze walki zbrojnej podstawową jego formą jest **przegrupowanie i manewr** (rys. 1).

Rysunek 1. Interpretacja ruchu w obszarze walki zbrojnej

Podstawowe determinanty przegrupowania:

- zmiana ugrupowania w celu przygotowania się do realizacji następnego zadania;
- brak kontaktu bojowego przeciwstawnych zgrupowań lądowych;

- może być realizowany we wszystkich okresach funkcjonowania państwa.

Podstawowe determinanty manewru:

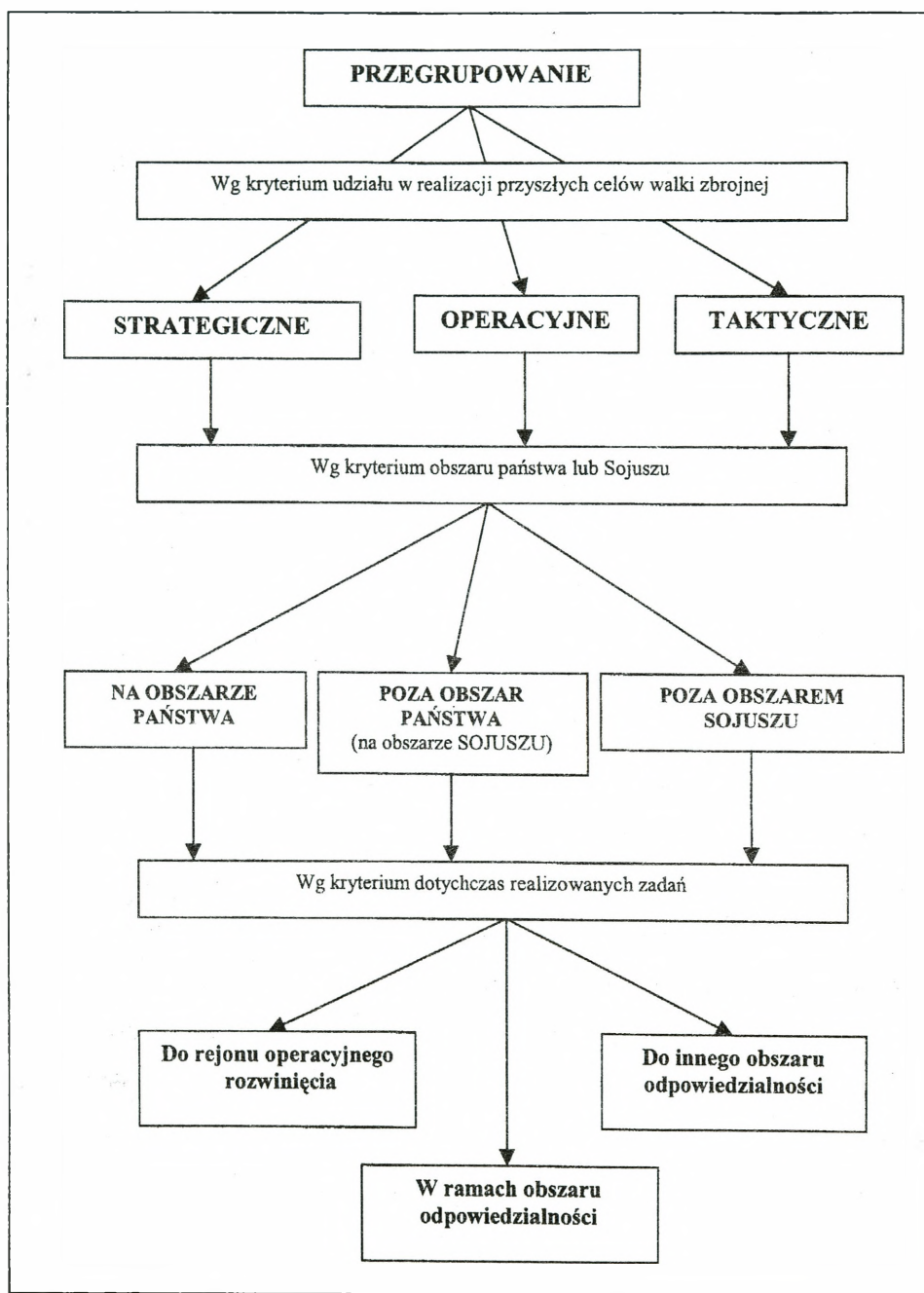
- celem jest wykonanie uderzenia lub uniknięcie uderzenia przeciwnika;
- zjawisko relatywne do działania przeciwnika (dwupodmiotowe).

Przegrupowanie to zmiana ugrupowania, realizowana na wszystkich poziomach przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej. Wg kryterium wpływu na realizację celów przyszłego działania wyróżniamy przegrupowanie: **strategiczne, operacyjne i taktyczne** (rys. 2).

Przegrupowanie strategiczne to zmiana ugrupowania w ramach mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych na obszarze państwa lub wydzielonych komponentów narodowych na lub poza obszarem Sojuszu. Celem jest przyjęcie ugrupowania mającego wpływ na realizację zadań nakreślonych przez politykę państwa lub Sojuszu. Obszar przegrupowania strategicznego determinowany jest obszarem wojny lub kryzysu.

Przegrupowanie operacyjne to zmiana ugrupowania w ramach mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia komponentów sił zbrojnych na lub poza obszarem państwa. Celem jest przyjęcie ugrupowania do realizacji zadań nakreślonych przez strategię wojskową. Zmiana ugrupowania operacyjnego może odbywać się w ramach teatru działań operacyjnych lub do innego obszaru.

Przegrupowanie taktyczne to zmiana ugrupowania w ramach zajmowanego obszaru lub do innego. Celem jest przyjęcie ugrupowania do udziału w realizacji zadań operacyjnych lub rozegrania walki.

Rysunek 2. Rodzaje przegrupowania

Manewr to, relatywne, zorganizowane przemieszczenie się sił i środków walki zbrojnej w kampanii, operacji i walce zakończone uderze-

niem na przeciwnika lub uniknięciem jego uderzenia. Wg kryterium realizowanego celu rozróżniamy następujące rodzaje manewr: strategiczny, operacyjny i taktyczny (rys. 3).

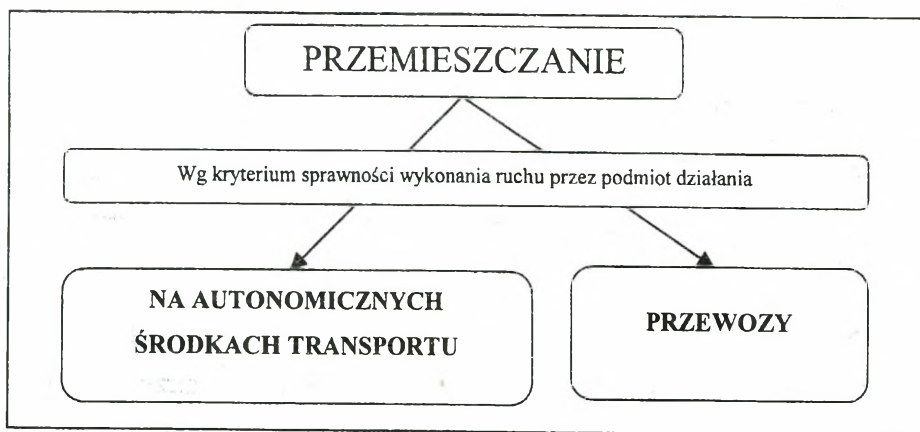
Rysunek 3. Rodzaje i formy manewru

Manewr strategiczny to koncepcja rozegrania kampanii lub operacji gwarantująca realizację zadań polityki państwa lub Sojuszu na teatrze działań wojennych. Za podstawowe koncepcje manewru strategicznego uważa się: **działania prewencyjne, obronę strategiczną (powstrzymywanie), przeciwnatarcie, kompleksowe działania zaczepne**. Istotą manewru strategicznego jest budowanie środka ciężkości w kampanii lub operacji.

Manewr operacyjny to koncepcja rozegrania operacji gwarantująca realizację celów strategii wojskowej na teatrze działań operacyjnych. Za podstawowe formy manewru operacyjnego uważa się **manewr po liniach zewnętrznych lub wewnętrznych**. Istotą manewru operacyjnego jest przenoszenie własnego środka ciężkości na punkty decydujące przeciwnika.

Manewr taktyczny to działanie na przeciwnika w walce w celu rozbicia jego punktów decydujących lub uniknięcia własnego rozbicia. Za podstawowe formy manewru taktycznego uważa się: **przenikanie, uderzenie czołowe, przełamanie, oskrzydlenie, obejście, wycofanie**. Istotą manewru taktycznego jest destrukcyjne działanie na przeciwnika.

Przegrupowanie i manewr może być zrealizowane poprzez przemieszczenie związków taktycznych i oddziałów. **Przemieszczanie** jest wartością fizyczną i oznacza wszelką zmianę położenia realizowaną przez podmiot zmieniający położenie lub inną siłę sprawczą. Wg kryterium sprawności wykonania ruchu przez podmiot działania wyróżniamy **przemieszczanie na autonomicznych środkach transportu oraz przewozy** (rys. 4).

Rysunek 4. Klasyfikacja przemieszczania

Determinanty przemieszczania:

- pokonanie odległości;

- posiadanie lub nie posiadanie sprawności do wykonania ruchu przez podmiot działania.

Ze względu na skalę zagrożenia przemieszczanie w ramach przegrupowania może być realizowane wg zasad przemieszczania administracyjnego lub taktycznego.

Przemieszczanie administracyjne to zmiana położenia realizowana w warunkach braku zagrożeń militarnych. Naczelną zasadą jest przestrzeganie prawa ruchu i bezpieczeństwa innych użytkowników systemu komunikacji.

Przemieszczanie taktyczne realizowane jest w warunkach możliwości wystąpienia zagrożeń militarnych i innych wpływających na obniżenie potencjału i zdolności realizacji ruchu przez podmiot działania. Przemieszczanie taktyczne nie oznacza realizacji przemieszczania na poziomie taktycznym, a oznacza realizację przedsięwzięć zapewniających zachowanie zdolności bojowej.

2. PRZEGRUPOWANIE

2.1. Założenia ogólne

Pojęciem ogólnym, w sposób bezpośredni łączącym się z ruchem wojsk, jest „przegrupowanie”. Oznacza ono zmianę istniejącego ugrupowania w celu stworzenia nowego, adekwatnego do potrzeb pola walki lub zaistniałej sytuacji.

Przegrupowanie w interpretacji semantycznej to „przemieścić wojska z jednego rejonu do drugiego w celu utworzenia zamierzonego ugrupowania bojowego lub dokonanie niezbędnej koncentracji sił”.³ Przegrupowanie jest sytuowane w obszarze walki zbrojnej poprzez zamierzone przyjmowanie ugrupowania bojowego.

„Przegrupowanie – to zmiana pierwotnego ugrupowania sił i środków oraz stworzenie nowego ugrupowania przeznaczonego do późniejszych aktywnych działań, w tym również do wykonania manewru.”⁴ Przegrupowanie charakteryzowane jest jako ruch poza obszarem walki. Zadaniem jest zbliżenie się lub wejście w obszar przyszłej kampanii, operacji lub walki, przyjęcie ugrupowania, z którego może nastąpić zawiązanie bitwy.

„Przegrupowanie wojsk, zorganizowane przesunięcie wojsk z zajmowanych rejonów rozmieszczenia (rejonów ześrodkowania, rejonów stałej dyslokacji) w nowe, niekiedy wprost na rubież wejścia do bitwy (walki) zgodnie z zamiarem taktycznego lub operacyjnego ich wykorzystania”.⁵ Przegrupowanie wojsk może być realizowane w ramach: rozwinięcia strategicznego sił zbrojnych, rozwinięcia operacyjnego oraz taktycznego przed bitwą lub bojem. Celem rozwinięcia jest osiągnięcie gotowości do działania zakończone przyjęciem ugrupowania do przewidywanych działań w okresie kryzysu lub wojny. W toku operacji -przed bitwą - celem przegrupowania może być wzmocnienie „(...) zgrupowań uderzeniowych (obronnych); rozwinięcia powodzenia; zmiany kie-

³ Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1993.

⁴ J.Z. Nowinkow, F.D. Swierdłow, *Manewr w walce ogólnowojskowej*, MON, Warszawa 1969, s. 24.

⁵ *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, MON, Warszawa 1979.

runku uderzenia; wejścia do bitwy na nowym kierunku operacyjnym; odtworzenia drugich rzutów (odwodów).”⁶ Proces przegrupowania jest zjawiskiem, które bezpośrednio jest podporządkowane celowi przyszłych działań. Przegrupowanie jako zjawisko z obszaru pola walki najczęściej występuje w okresie kryzysu. W okresie wojny mówimy o przegrupowaniu jeżeli proces zmiany ugrupowania odbywa się bez kontaktu zgrupowań lądowych przeciwstawnych stron.

Nieco inne funkcje przypisane są do przegrupowania w rozumieniu Sojuszu. „Przegrupowanie i transport obejmuje całe spektrum infrastruktury, urządzeń pomocniczych, przewóz powietrzny i morski oraz wyposażenie, które jest niezbędne do rozwinięcia, przyjęcia i dalszego przemieszczania sił zbrojnych.”⁷ W tym ujęciu przegrupowanie zostało zdefiniowane zadaniami logistycznymi wynikającymi z zakresu zabezpieczenia procesu przemieszczania wojsk. Istotą jest przemieszczanie wojsk do pożądaných rejonów działań.⁸

Proces przegrupowania może wystąpić we wszystkich okresach funkcjonowania państwa. Przegrupowanie może występować w okresie pokoju podczas realizacji zadań „systematycznych” przez poszczególne rodzaje sił zbrojnych lub wojsk. Następną cechą przegrupowania jest realizacja zmiany ugrupowania w warunkach braku działania realnego przeciwnika.

Przegrupowanie jest kategorią sztuki wojennej odzwierciedla działanie na wszystkich poziomach przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej.

Dlatego też celowo jest nadal używać pojęcia ogólnego przegrupowanie, a w nim należy wyszczególnić:

- przegrupowanie strategiczne;
- przegrupowanie operacyjne;
- przegrupowanie taktyczne.

⁶ Op. cit.

⁷ Doktryna logistyczna sił lądowych. Sojusznicze Wydawnictwo Logistyczne – 9 (B). Stanag 2406.

⁸ Zob., Doktryna taktyczna sił lądowych. ATP-35(B), Rozdział 12.

2.2. Uwarunkowania przegrupowania

Dotychczasowa wiedza dotycząca przegrupowania wojsk lądowych oparta jest w dużym stopniu na założeniach wynikających z II wojny światowej. Aktualne założenia systemu obronnego RP powodują konieczność ponownego rozważenia problemów przegrupowania w świetle nowych zadań sił zbrojnych. W zadaniach SZ RP przewiduje się udział wojsk w:

- **konfliktach lokalnych** - na terenie własnego kraju rozwiązywanych własnymi siłami;
- **konfliktach globalnych**⁹ - dotyczy to obrony obszaru własnego państwa w układzie narodowym i sojuszniczym;
- **konfliktach w obronie państw sojuszniczych** - dotyczy to udziału wydzielonych sił lub całego potencjału w operacjach wielonarodowych sił zadaniowych;
- **działaniach na rzecz pokoju** - polega to na realizacji zadań w misjach pokojowych przez wydzielone siły;
- **w likwidacji klęsk żywiołowych** - zadania te dotyczą głównie obszaru własnego państwa, chociaż nie można wykluczyć udziału wojsk specjalistycznych na korzyść innego państwa, w ramach wzajemnej pomocy.

Aby każde z wyszczególnionych zadań mogło być zrealizowane musi nastąpić przegrupowanie elementów ugrupowania strategicznego, operacyjnego, lub taktycznego. Polega to na przemieszczeniu: organów dowodzenia, związków taktycznych, oddziałów i urzędzeń logistycznych w wyznaczony obszar, zakończone przyjęciem ugrupowania do przyszłych działań.

Przegrupowanie postrzegane jest jako zmiana ugrupowania lub obszaru rozmieszczenia w aspekcie przyszłego zadania. Za szczególnie rodzaj przegrupowania w okresie pokoju i kryzysu uważane jest rozwinięcie operacyjne, zakończone przyjęciem ugrupowania w obszarze operacyjnego przeznaczenia.

⁹ Wszelkie prognozy wskazują, że konflikt globalny jest mało prawdopodobny. Jednak taki przypadek trudno jednoznacznie odrzucić. Stąd, pomimo prognoz nadal należy taki wariant działania uwzględniać.

Natomiast w okresie wojny cechuje się przyjęciem ugrupowania w obszarze operacyjnej odpowiedzialności. Może być realizowane na oraz poza obszarem kraju.

2.3. Przegrupowanie strategiczne

W ujęciu strategicznym oznacza - *przemieszczanie związków operacyjnych i taktycznych różnych rodzajów sił zbrojnych w celu utworzenia nowego lub wzmocnienia istniejącego zgrupowania strategicznego*. Wykonywane jest w ramach sił zbrojnych i dotyczy elementów ugrupowania strategicznego. Zadaniem przegrupowania strategicznego jest stworzenie korzystnych warunków do udziału w realizacji zadań militarnych i pozamilitarnych na i poza obszarem kraju.

„Przegrupowanie strategiczne, zorganizowane przemieszczenie związków operacyjnych i taktycznych różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk w ramach jednego lub kilku teatrów działań wojennych w celu utworzenia nowych lub wzmocnienia istniejących zgrupowań strategicznych i ukształtowania dogodnego stosunku sił w toku walki.”¹⁰

Na poziomie strategicznym wyróżnia się elementarne i złożone zachowania sił zbrojnych.¹¹ Do elementarnych zaliczono: pogotowie operacyjne, osłonę strategiczną, strategiczne rozwijanie sił zbrojnych, manewr strategiczny, uderzenie strategiczne. Do zachowań złożonych sił zbrojnych zaliczono: systematyczne działania sił zbrojnych, kampanię, operację strategiczną. Dokonując analizy tych pojęć i działań sił zbrojnych na poziomie strategicznym można wskazać formy ich działań, w których występuje zjawisko przegrupowania. „Strategiczne rozwijanie sił zbrojnych polega na ich „przeistoczeniu” ze stanu pokojowego (kryzysowego) w stan wojenny i przyjęciu przez nie ugrupowania

¹⁰ Leksykon Wiedzy Wojskowej, MON, Warszawa 1979.

¹¹ Por., R. Wróblewski, Wprowadzenie do strategii wojskowej, AON, Warszawa 1998, Część trzecia.

zgodnie z potrzebami strategicznej operacji.”¹² Zmiana ugrupowania sił zbrojnych występuje w ramach zmiany ugrupowania pokojowego na wojenne.

Przegrupowanie występuje, jako integralna część kampanii oraz realizacji założeń przeciwkoncentracji. „Przeciwkoncentracja strategiczna to – realizacja celu polityczno-militarnego NATO poprzez zgrupowanie w newralgicznym obszarze takiej ilości wyspecjalizowanych sił Sojuszu, które z powodzeniem przeciwstawia się skoncentrowanym siłom potencjalnego agresora lub spowodują, że przeciwnik zaniecha dalszych działań. Realizowana w sytuacji kryzysu w przewidywaniu konfliktu zbrojnego.”¹³ Analiza zjawisk z obszaru walki zbrojnej wskazuje, że przegrupowanie występuje na poziomie strategicznym, jako część składowa różnych działań oraz może występować jako osobna kategoria.

W okresie pokoju ugrupowanie strategiczne sił zbrojnych odpowiada realizacji zadań obronnych państwa, charakterystycznych do tego okresu. Ugrupowanie determinowane jest zadaniami, bazą koszarową oraz szkoleniową. Kolejnym determinantem ugrupowania strategicznego jest możliwość sprawnego przejścia od zadań realizowanych w okresie pokoju do zadań realizowanych w okresie kryzysu i wojny. Zmiana ugrupowania sił zbrojnych zwykle związana jest ze zmianą rozmieszczenia tych elementów ugrupowania pokojowego sił zbrojnych, które w różnych sytuacjach wpływają na stan bezpieczeństwa państwa.¹⁴ Ugrupowanie i potrzeba jego zmiany wynika z zadań prewencyjno-stabilizujących realizowanych przez państwo w regionie i na świecie. Jeżeli zadaniem strategii wojennej jest zapewnienie realizacji celów politycznych państwa. To każdy udział wydzielonych komponentów sił zbrojnych poza granicami powinien być postrzegany jako zmiana ugrupowania strategicznego. Przyjęcie ugrupowania poza granicami kraju w ramach zgrupowań sojuszni-

¹² Op. cit., s. 178.

¹³ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.

¹⁴ Przykładem zmiany ugrupowania strategicznego jest okres transformacji ustrojowej. W tym okresie nastąpiła zmiana dyslokacji jednostek wojskowych lub relacji między nimi w stosunku do zadań obronnych.

czych lub samodzielnie, umożliwia realizację celów politycznych państwa. Stąd, udział w operacjach pokojowych, w których cel nie jest osiągany w wyniku prowadzenia walki zbrojnej powinien być traktowany jako przegrupowanie strategiczne.

Przegrupowanie strategiczne na obszarze kraju realizowane jest w trakcie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych lub wydzielonych komponentów. Ogólnym zadaniem tych przedsięwzięć w okresie pokoju jest przygotowanie sił zbrojnych do realizacji zadań pokojowych poza obszarem państwa.

Podstawowym sposobem zmiany ugrupowania w okresie pokoju na obszarze kraju jest przemieszczanie poprzez marsze, przerzuty i przewozy kolejowe. Podczas realizacji zmiany ugrupowania strategicznego w okresie pokoju na obszarze kraju wymagana jest realizacja zasad przemieszczania administracyjnego. W szczególnych przypadkach wymagane jest zachowanie tego przedsięwzięcia w tajemnicy.

W przypadku przegrupowania poza obszar państwa zmiana ugrupowania realizowana jest zwykle poprzez przewozy. Rodzaj środowiska transportu i środek determinowany jest: składem przemieszczanych sił i ich wyposażeniem, odległością przegrupowania, miejscem przyjęcia ugrupowania, czasem osiągnięcia gotowości do działania w obszarze operacyjnego przeznaczenia.

Zmiana ugrupowania poza granicami Sojuszu wynika zwykle z założeń przeciwkoncentracji lub realizacji zadań w ramach wielonarodowych sił zadaniowych. Sposób zmiany ugrupowania determinowany jest ogólnymi warunkami realizacji zadania. Odpowiedzialność za realizację przegrupowania ponosi wówczas dowódca sił zadaniowych.

W okresie kryzysu przegrupowanie realizowane jest w ramach:

- mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych;
- zmiany ugrupowania na teatrze działań wojennych;
- potrzeby zbudowania zgrupowań na innych teatrach działań wojennych.

Stąd wynika, że przegrupowanie determinowane jest innymi czynnikami, które wynikają bezpośrednio z cech charakterystycznych okresów funkcjonowania państwa. Przegrupowanie realizowane w ramach mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych kończy się zwykle przyjęciem ugrupowania do realizacji kolejnych zadań w rejonie operacyjnego rozwinięcia poszczególnych komponentów sił zbrojnych. Dotychczas przedsięwzięcia te realizowane były głównie na obszarze państwa. Współcześnie w ramach strategicznej mobilności Sojuszu nie należy wykluczać przyjęcia bezpośrednio ugrupowania poza granicami kraju w ramach zgrupowań wielonarodowych sił zadaniowych.

Mobilizacyjne rozwinięcie to zorganizowane przejście z etatu czasu pokojowego na wojenny bądź przeformowanie lub formowanie od nowa nie istniejących jednostek. Jego istotą jest powiększenie sił zbrojnych istniejących w czasie pokoju stosownie do założonego etatu czasu wojny. Mobilizacyjne rozwinięcie obejmuje:

- uzupełnianie jednostki stanem osobowym, środkami transportowymi oraz maszynami;
- wyposażenie jednostek w należny sprzęt i środki materiałowe (pobierane z gospodarki) do norm należności czasu wojennego;
- wydzielenie (przyjęcie) załączków;
- sformowanie nowych jednostek (pododdziałów).

W zależności do potrzeb operacyjnego wykorzystania, jednostki wojskowe w czasie mobilizacji mogą:

- pozostać na tym samym szczeblu organizacyjnym przechodząc na wojenny etat;
- zachować dotychczasową strukturę organizacyjną lecz uzupełnić się do etatu czasu wojennego;
- przeformować się na struktury organizacyjne i stan etatowy czasu wojennego;

- być sformowane od nowa według etatów czasu wojennego;
- podlegać reformowaniu.

Organizacja, zakres i sposoby przeprowadzenia mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych oraz zabezpieczenia tego procesu realizowane jest odpowiednio do warunków narastania zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub potrzeby realizacji umów sojuszniczych.

Operacyjne rozwinięcie jest jednym z elementów strategicznego rozwinięcia sił zbrojnych. W ramach strategicznego rozwinięcia poszczególne rodzaje sił zbrojnych będą realizowały operacyjne rozwinięcie. Polega to na osiągnięciu przez organy dowodzenia, jednostki bojowe i logistyczne oraz siły zabezpieczenia pełnej gotowości bojowej i przyjęciu odpowiedniego ugrupowania w rejonach operacyjnego przeznaczenia.

Na możliwości, sposób i czas operacyjnego rozwinięcia wpływają takie czynniki, jak:

- rozwój sytuacji polityczno-militarnej;
- stan etatowy w okresie pokoju poszczególnych rodzajów sił zbrojnych;
- rola, miejsce i zadania rozwijanych operacyjnie wojsk w realizacji przyszłych zadań;
- stan stałej gotowości bojowej i mobilizacyjnej rozwijanych wojsk;
- właściwości geograficzne obszaru rozwinięcia i jego operacyjne przygotowanie;
- organizacja zabezpieczenia rozwinięcia operacyjnego wojsk.

Na zorganizowany i skuteczny przebieg operacyjnego rozwinięcia wpływają takie przedsięwzięcia, jak:

- ciągłe prowadzenie rozpoznania w celu wykrycia przygotowań przeciwnika do wojny;
- przygotowanie planowanych rejonów operacyjnego rozwinięcia wojsk;
- zapewnienie sprawności działania komunikacji;

- zgromadzenie w wyznaczonych rejonach niezbędnych zapasów materiałowych;
- zorganizowanie osłony operacyjnego rozwinięcia wojsk;
- zapewnienie ciągłości dowodzenia;
- przygotowanie i realizacja skutecznego maskowania;
- szkolenie sztabów i wojsk do wykonania zadań związanych z operacyjnym rozwinięciem.

Z przedstawionych uwarunkowań wynika, że operacyjne rozwinięcie wojsk może być wykonane w okresie: pokoju, w którym dokonuje się przedsięwzięć przygotowawczych, dotyczących zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Natomiast w okresie kryzysu i wojny operacyjne rozwinięcie jest instrumentem działania na skutki kryzysu lub wojny.

W okresie kryzysu przegrupowanie strategiczne determinowane jest zaangażowaniem się państwa w rozwiązanie sytuacji kryzysowej na świecie lub w kraju. Jeżeli sytuacja dotyczy kryzysu rozwiązywanego narzędziami walki zbrojnej na obszarze kraju, wówczas przegrupowanie realizowane jest w ramach rozwinięcia mobilizacyjnego i operacyjnego sił zbrojnych. Mobilizacyjne i operacyjne rozwinięcie może dotyczyć całości sił zbrojnych lub wydzielonych komponentów, które przeznaczone są do likwidacji sytuacji kryzysowej.

W okresie wojny celem będzie zmiana istniejącego, utworzenie nowego lub wzmocnienie istniejącego ugrupowania strategicznego. Realizowane będzie na teatrze działań wojennych. Zwykle będzie dotyczyło sytuacji związanych ze zmianą obszaru odpowiedzialności.

O przegrupowaniu będziemy mówili wówczas jeżeli będzie realizowane na teatrze działań wojennych bez kontaktu z głównymi zgrupowaniami lądowymi przeciwnika. Zwykle będzie dotyczyło utworzenia zgrupowania wielonarodowych sił zadaniowych. W warunkach RP przegrupowanie strategiczne może mieć miejsce w początkowym okresie wojny industrialnej. W tym okresie pozostałość sił zbrojnych przechodzi do obrony w drugim rzucie. Natomiast w no-

woczesnej wojnie do takich sytuacji w początkowym okresie wojny może dochodzić sporadycznie.

W okresie wojny przegrupowanie strategiczne na obszarze państwa, ze względu na niewielki obszar, powinno być realizowane poprzez przemieszczenie się elementów ugrupowania strategicznego na autonomicznych środkach transportu. Przemieszczenia będą organizowane na zasadach przemieszczeń taktycznych, ze względu na ciągłe zagrożenie działania przeciwnika. Może być realizowane w ramach manewru powstrzymywania w celu utworzenia zgrupowania uderzeniowego lub obronnego.

2.4. Przegrupowanie operacyjne

W działaniach operacyjnych wyszczególnia się: operacje, przegrupowanie operacyjne, pogotowie operacyjne oraz operacje pokojowe. „Przegrupowanie operacyjne postrzegane jest jako zmiana ugrupowania lub obszaru rozmieszczenia związku operacyjnego. Za szczególny rodzaj przegrupowania uważane jest rozwinięcie operacyjne, zakończone przyjęciem ugrupowania do pierwszej operacji obronnej”¹⁵. Zmiana ugrupowania na poziomie operacyjnym występuje integralnie we wszystkich rodzajach operacji. Jest to zjawisko bezpośrednio związane z okresem przygotowania operacji w okresie braku kontaktu bojowego ze zgrupowaniami lądowymi przeciwnika. Przegrupowanie może być realizowane w granicach zajmowanego obszaru, do innego obszaru lub na inny kierunek.

Oznacza zmianę ugrupowania związku operacyjnego lub rodzaju sił zbrojnych w celu zbudowania środka ciężkości przed operacją. Jest realizowane jako integralna część przegrupowania lub manewru strategicznego. Zadaniem przegrupowania operacyjnego jest budowanie środka ciężkości przed operacją. Zmiana ugrupowania może się odbywać:

¹⁵ T. Murawski, A. Czupryński, *Przegrupowanie operacyjne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 1997, s. 7.

- z ugrupowania pokojowego na wojenne do rejonu operacyjnego rozwinięcia;
- w ramach rejonu odpowiedzialności;
- do innego obszaru odpowiedzialności.

W okresie pokoju przegrupowanie operacyjne może być realizowane w ramach zadań wynikających z zadań przegrupowania strategicznego sił zbrojnych. Istota przegrupowania operacyjnego na obszarze kraju wynika z warunków okresu kryzysu i wojny. Okresy te determinują realne zadania związane z zagrożeniem bezpieczeństwa państwa.

W okresie kryzysu w zależności od miejsca i roli w ugrupowaniu strategicznym przegrupowanie operacyjne realizowane jest w celu:

- zmiany ugrupowania pokojowego na wojenne w rejonu operacyjnego rozwinięcia;
- przyjęcie ugrupowania do pierwszej operacji obronnej w obszarze odpowiedzialności;
- zmiany obszaru rozmieszczenia i przyjęcia ugrupowania w innym obszarze odpowiedzialności.

Zmiana ugrupowania z pokojowego na wojenne w okresie kryzysu realizowana jest zwykle skrycie, poprzez przewozy operacyjne lub przemieszczenia w ramach ćwiczeń. W przypadku, kiedy związek operacyjny realizuje przemieszczenia swoich wojsk do rejonu operacyjnego rozwinięcia w ramach dotychczasowego obszaru, kolejnym zadaniem może być przegrupowanie w obszar przewidywanych działań. Przedsięwzięcia te są realizowane przez dowództwo operacyjne w celu zbudowania środka ciężkości przed operacją.

W okresie wojny zmiana ugrupowania związku operacyjnego realizowana jest w ramach manewru strategicznego. Przegrupowanie związku operacyjnego realizowane jest w celu zapewnienia realizacji zadań strategii wojennej. Może być realizowane w tylowej strefie teatru zbrojnych działań wojennych. W ramach zajmowanego obszaru operacyjnego rozwinięcia lub obszaru odpo-

wiedzialności może nastąpić zmiana ugrupowania w celu stworzenia warunków do realizacji manewru strategicznego. Może również nastąpić przegrupowanie do innego obszaru odpowiedzialności w celu przyjęcia ugrupowania obronnego. W okresie wojny podstawowym sposobem zmiany rozmieszczenia lub ugrupowania na obszarze kraju będzie przemieszczanie się na autonomicznych środkach transportu.

2.5. Przegrupowanie taktyczne

„Przegrupowanie taktyczne, zorganizowane przesunięcie oddziałów i związków taktycznych z rejonu wyjściowego (rzadziej rejonu ześrodkowania) na rubież wejścia do bitwy (walki) lub w ramach przegrupowania operacyjnego (strategicznego) i manewru z jednego na inny kierunek, zgodnie z zamiarem ich wykorzystania do realizacji zadań taktycznych, niekiedy operacyjnych.”¹⁶

Przegrupowanie taktyczne to zmiana ugrupowania poprzez przemieszczenie oddziałów i pododdziałów w ramach dotychczas zajmowanego rejonu rozmieszczenia lub odpowiedzialności do innego. Celem zmiany ugrupowania jest przygotowanie się do realizacji przyszłych zadań. Przegrupowanie taktyczne realizowane jest jako integralna część przegrupowania operacyjnego. Zadaniem przegrupowania taktycznego jest ustawienie własnych sił i środków w terenie do realizacji przyszłych zadań. W przypadku zmiany ugrupowania do potrzeb przyszłej walki zadaniem przegrupowania jest zbudowanie przewagi. Przegrupowanie taktyczne może być realizowane we wszystkich okresach funkcjonowania państwa, ale z różnym zadaniem w stosunku do poprzedniego położenia. W warunkach wojny przegrupowanie może być realizowane w tyłowej strefie odpowiedzialności obronnej korpusu z zadaniem pogłębienia obrony lub przejścia na zagrożony kierunek. W odwodzie związek taktyczny może zmieniać swoje ugrupowanie w ramach zajmowanego obszaru w celu przyjęcia ugrupo-

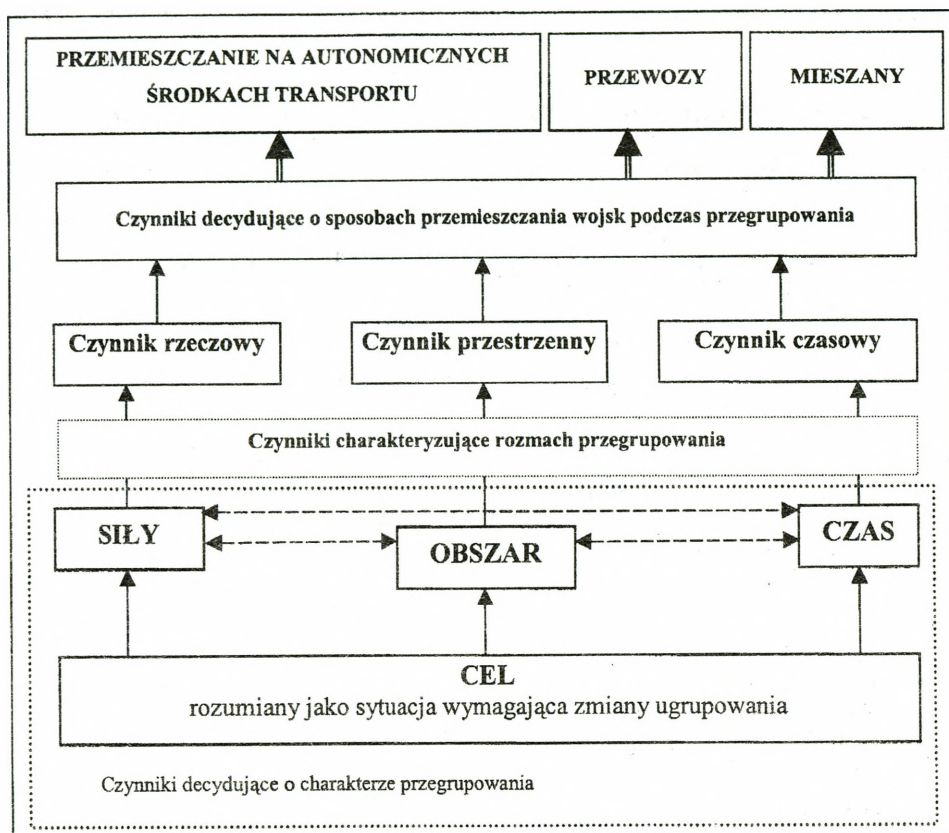
¹⁶ Leksykon Wiedzy Wojskowej, MON, Warszawa 1979.

wania do wykonania uderzenia. Stąd przegrupowanie taktyczne często jest pierwszym etapem wykonania manewru operacyjnego lub taktycznego.

2.6. Rozmach przegrupowania

Pod pojęciem rozmach zwykle rozumiana jest siła, moc, impet, zamach oraz dynamika podmiotu działania. Rozmach przegrupowania warunkowany jest wieloma czynnikami. Charakteryzowany jest wg podstawowych czynników operacyjnych (siły, czas, obszar) determinowanych celem. Cel rozumiany jest nie jako stan końca, ale jako potrzeba dla której zmiana ugrupowania jest realizowana. Cel główny przegrupowania zawsze będzie taki sam – zmiana ugrupowania. Natomiast w tym przypadku istotny jest cel szczegółowy, bądź przyczyna dla której zmiana ugrupowania jest realizowana. Ze względu na czynniki operacyjne rozmach przegrupowania można opisać czynnikami: **rzeczowymi, czasowymi i przestrzennymi** (rys.5).

Analiza czynników operacyjnych siły, czas, obszar w relacji do celu pozwala wnioskować o charakterze przegrupowania. Możliwe jest sformułowanie odpowiedzi na podstawowe pytania; kogo, gdzie, kiedy i dlaczego należy przegrupować. Relacje pomiędzy parametrami czynników operacyjnych w stosunku do celu pozwalają wnioskować o sposobach działania.

Rysunek 5. Układ relacji warunkujących rozmach i sposób realizacji przegrupowania

Czynnik rzeczowy określa skład przegrupowujących się sił. Wpływa bezpośrednio na czynnik przestrzenny i czasowy. Wskazuje potrzeby, co do liczby środków transportu w zależności od środowiska przemieszczania. W stosunku do czasu ogranicza wybór środowiska i środka przemieszczania.

Czynnik czasowy określany jest terminem, w którym dokonuje się przegrupowanie, wyrażany jest liczbą dni lub godzin przemieszczania wojsk. Determinowany jest celem działania, składem przegrupowywanych wojsk oraz odległością. Czynnik czasowy związany jest z rozwojem sytuacji kryzysowej, która może mieć charakter łagodny (kilka miesięcy), dynamiczny (ok. dwa miesiące) lub agresywny (do jednego miesiąca). Charakter rozwoju sytuacji kryzysowej oraz okres wojny implikuje cel przyszłych działań, ogólny czas jakim

dysponuje dowódca na przegrupowanie, a zarazem wpływa na sposób przegrupowania.

Czynnik przestrzenny określany jest obszarem na którym dokonywana jest zmiana ugrupowania. Zwykle określa odległość przegrupowania oraz pas przemieszczania wojsk. Wynika bezpośrednio z odległości rozmieszczenia wojsk w stosunku do przewidywanego obszaru do zajęcia. Czynnik przestrzenny w połączeniu z czynnikiem rzeczowym warunkuje czas przegrupowania. Obszar wywiera istotny wpływ na sposób przegrupowania ze względu na jego pojemność, infrastrukturę komunikacyjną oraz pokrycie naturalne i sztuczne.

Charakteryzowane czynniki w relacji do celu przegrupowania realizowanego w określonych warunkach wskazują na sposób realizacji zmiany ugrupowania. Sposób zmiany ugrupowania wyrażany jest w podstawowych sposobach realizacji przemieszczania wojsk.

Reasumując należy podkreślić, że rozmach przegrupowania jest cechą zmienną ze względu na konieczność uwzględnienia wielu parametrów tego przedsięwzięcia.

Współcześnie coraz częściej podstawowe parametry przegrupowania będą odwrotnie proporcjonalne niż pierwotnie. Pierwotnie w stosunku do rosnącej odległości przegrupowania wzrastał również czas jego realizacji. W nowoczesnych operacjach wzrasta odległość działania, a wymogiem współczesności jest przegrupowanie wymaganych sił w jak najkrótszym czasie.

2.7. Zasady przegrupowania

W ramach działań sojuszniczych proces przegrupowania odgrywa bardzo ważną rolę ze względu na potrzebę utrzymywania na wysokim poziomie mobilności wojsk. Przegrupowanie w rozumieniu Sojuszu obejmuje zmianę rozmieszczenia wojsk oraz całe spektrum infrastruktury, urządzeń pomocniczych, przewozy w różnych środowiskach oraz wyposażenie, które jest niezbędne do rozwinięcia, przyjęcia i dalszego przemieszczania sił zbrojnych. Definiowanie

tego problemu łączy w sobie główne problemy przemieszczania wojsk, któremu podporządkowane są zasady przemieszczania.

Do procesu przegrupowania przywiązuje się coraz większe znaczenie ze względu na:

- rosnące znaczenie zaopatrywania i uzupełniania wojsk;
- wielonarodowy charakter operacji Sojuszu;
- ograniczone możliwości zasobów transportowych wojsk operacyjnych;
- nieokreślony charakter w lokalizacji potencjalnych rejonów działań bojowych i związane z tym trudności dotyczące prognozowania użycia rodzaju transportu.

W związku z potrzebą optymalnego wykorzystania możliwości przemieszczania wojsk i środków zaopatrzenia wyszczególniono zasady przegrupowania i transportu Sojuszu.¹⁷

- **Odpowiedzialność zbiorowa.** W zakresie przegrupowania i transportu państwa członkowskie i władze wojskowe ponoszą wspólną odpowiedzialność za zabezpieczenie mobilności wojsk w operacjach NATO. Odpowiedzialność za pozyskanie zasobów transportowych, planowanie i kierowanie przegrupowaniem narodowych sił zbrojnych spoczywa na państwie wysyłającym wojska do udziału w operacjach. W przypadku, kiedy państwo wysyłające nie posiada odpowiednich środków transportowych inne państwa sojusznicze są zobowiązane udzielić wsparcia w ramach ratyfikowanych postanowień traktatu.
- **Kooperacja.** Podstawowe znaczenie ma kooperacja pomiędzy władzami wojskowymi i cywilnymi w zakresie użycia transportu. Planowanie

¹⁷ Por., Sojusznicza Połączona Doktryna Transportu i Ruchu Wojsk. AJP-4.4. Tłumaczenie W. Barczykowski.

przegrupowania powinno być realizowane w oparciu o cywilne i wojskowe możliwości transportowe.

- **Koordinacja.** Wyrażana jest w optymalnym wykorzystywaniu zasobów transportu. W planowaniu nie należy przywiązywać się tylko do jednego rodzaju transportu. Należy w zależności od możliwości uwzględniać transport mieszany.
- **Ekonomia.** W operacjach NATO zasoby transportu muszą być wykorzystywane efektywnie ze względu na ich ograniczoną liczbę.
- **Efektywność.** Oznacza optymalizację różnych rodzajów transportu (powietrznego, morskiego i śródlądowego) w zakresie możliwości przewozowych. Oznacza optymalne wykorzystywanie wojskowych i cywilnych środków transportu i infrastruktury, komunikacyjnej.
- **Elastyczność.** Plan przegrupowania powinien w trakcie działania dać się modyfikować w zależności od rozwoju sytuacji.
- **Dominacja operacyjna.** Przegrupowanie determinowane jest celem operacji.
- **Prostota.** Realizacja przegrupowania powinna cechować się prostotą, wówczas jest większe prawdopodobieństwo realizacji planu działania.
- **Standaryzacja.** Standaryzacja jest warunkiem pomyślności realizacji przegrupowania i transportu. Stosowana jest do systemów danych i oprogramowania, procedur oraz wyposażenia w zakresie proceduralnym pożądana jest zwłaszcza podczas przekraczania granic państw należących i nie należących do Sojuszu.
- **Kompatybilność transportu.** Rozumiana jest jako zdolność dwóch urządzeń lub systemów do wspólnego działania. Wymagana jest standaryzacja środków transportu w celu optymalnego ich wykorzystania.

- **Jawność.** Wymagana jest wymiana informacji pomiędzy państwami członkowskimi odnośnie dysponowania środkami transportu i infrastruktury komunikacyjnej.

Dowództwo regionu NATO jest odpowiedzialne za koordynację przegrupowań strategicznych. W ramach tego zadania dowództwo regionu współpracuje z cywilnymi organizacjami państw członkowskich w zakresie transportu i ruchu wojsk.

W razie potrzeby dowództwo regionu koordynuje:

- priorytety dotyczące przegrupowania oraz zakres odpowiedzialności;
- korzystanie z narodowych zasobów transportu udostępnionych przez władze narodowe do wspólnego użycia,
- operacyjne plany zabezpieczenia przegrupowania w celu zapewnienia elastycznego wykorzystania cywilnych i wojskowych zasobów transportu,
- wykorzystanie zasobów transportu w okresie przygotowania i realizacji planów przegrupowania wojsk,
- wymagania wobec cywilnych środków transportu w celu zabezpieczenia potrzeb sił narodowych.

Państwa wysyłające własne siły do udziału w operacjach wielonarodowych mają zadania:

- planować i kierować przegrupowaniem wojsk własnych oraz narodowych składników międzynarodowych sił zbrojnych wg wymogów dowództwa NATO,
- określać i negocjować warunki przegrupowania oraz zawierają niezbędne porozumienia transportowe. Meldują dowództwu operacji o niedoborach i nadwyżkach krajowych środków transportu, aby spro-

stać niespodziewanym przegrupowaniom sił sojuszniczych w czasie pokoju, kryzysu i wojny,

- zapewnić obsługę cywilnych i wojskowych zasobów transportu wykorzystywanych do zabezpieczenia wojsk narodowych i sojuszniczych;
- uwzględniać prośby w sprawie przydziału środków transportu do dyspozycji innych państw;
- informować o stanie krajowych cywilnych i wojskowych zasobach komunikacyjnych;
- ponoszą odpowiedzialność za strategiczne przegrupowanie własnych jednostek wojskowych na teatrze działań.

Wszelkie przegrupowania na teatrze działań wykonywane są pod kontrolą państwa - gospodarza. Państwo - gospodarz koordynuje i kieruje przegrupowaniem wojsk sojuszniczych na własnym terytorium, biorąc pod uwagę wymagania sojusznicze. Ułatwia wykorzystanie wojskowych i cywilnych zasobów transportu sił narodowych w czasie prowadzenia operacji NATO na własnym terytorium. Dowodzenie i kierowanie wojskowymi zasobami przegrupowania i transportu pozostaje w gestii odpowiednich sił narodowych, chyba że państwa te zawarły wcześniej inne porozumienia z władzami NATO.

Odpowiedni dowódca NATO będzie wyznaczał priorytety do zadań dotyczących przegrupowania i transportu w zakresie potrzeb transportowych uczestniczących w działaniach elementów sił wielonarodowych. Przegrupowanie będzie zwykle koordynowane przez sojusznicze centrum koordynacji ruchu i państwo gospodarza.

3. MANEWR

3.1. Założenia ogólne

Manewr jest zjawiskiem złożonym i dostrzeganym w obszarze walki zbrojnej od najdawniejszych czasów. Jego pozycja w walce zbrojnej jest uznana.

Pojęcie manewru różnie było interpretowane i rozumiane w sztuce wojennej. Manewr to „posunięcie, ruch, zwrot, obrót, np. (...), wojska w celu zajęcia właściwej najdogodniejszej pozycji.”¹⁸ Z manewrem związane jest pojęcie „manewrować”, które postrzegane jest jako zmiana położenia lub kierunku w celu uniknięcia jakichś przeszkód.

W procesie walki wszelkie zmiany w jego obszarze zachodzą pod wpływem ruchu. Manewr nie jest pojęciem, z którego wynika idea ruchu. Jest specyficzną częścią ruchu realizowaną z zadaniem osiągnięcia celu walki zbrojnej – pobić przeciwnika lub nie dać się rozbić. Pomimo ciągłego rozwoju środków walki i zmienności środowiska, w którym prowadzona jest walka zbrojna – manewr pozostaje nadal jej głównym czynnikiem przyczyniającym się do zwycięstwa.

Zadaniem manewru podczas bitwy było częścią sił (mniejszymi siłami) związanie działania przeciwnika (większość jego sił) w celu pozyskania swobody działania głównego zgrupowania uderzeniowego. Rozstrzygającym elementem bitwy było uderzenie na słabsze skrzydło przeciwnika i bicie go częściami, w czasie i miejscu, w którym zawsze poprzez manewr zachowana była przewaga liczebna.

Idea manewru służyły do zręcznego operowania siłami na polu walki, w celu zajęcia najdogodniejszego położenia, które powinno uzmysłwić przeciwnikowi bezcelowość oporu.

¹⁸ Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1993.

Napoleon dzielił swoje operacje najczęściej na dwie fazy: manewr przed bitwą i bitwę. Pierwsza z nich, manewr przed bitwą, miała na celu przygotowanie korzystnych warunków do stoczenia bitwy. Drugi etap to bitwa. Polegała na bezpośrednim zastosowaniu czynników manewru (sprawczej myśli, ruchu i siły) na przeciwnika.

Carl von Clausewitz manewr uznał za zasadę. Uważał, że uderzenie czołowe jest zawsze mniej efektywne i wydajne od oskrzydlenia lub obejścia przeciwnika i uderzenia na jego skrzydła i tyły. Eksponował ruchliwość wojsk, jako niezbędny czynnik manewru. Manewr oskrzydający traktował jako najbardziej skuteczną formę działania. Zaznaczył jednocześnie, że pełny sukces przynosi on wówczas, gdy skierowany jest na odpowiednią głębokość, tzn. gdy zagrozi on tyłom i drogom odwrotu przeciwnika. Według Clausewitza, manewr jest to gra sił, dążąca do znalezienia korzystnej sposobności do użycia ich. **Manewr postrzegany jest jako narzędzie służące do obalenia równowagi przeciwnika.**

F. Focha manewr postrzega jako środek do zawiązania bitwy. Stąd, za cel manewru można przyjąć doprowadzenie do starcia w korzystnych warunkach. „Nie mówimy więc o manewrach a priori zmierzających do opanowania komunikacji przeciwnika, zawładnięcia jego magazynami, przedarcia się do tej albo innej części jego terytorium, do której najłatwiej się przedostać, żaden z tych wyników nie daje korzyści sam przez się, jeżeli nie prowadzi do bitwy w dogodniejszych warunkach taktycznych i do najkorzystniejszego wyzyskania sił”.¹⁹ Takie rozumienie manewru jest w pewnym zakresie ograniczone, ponieważ dąży tylko do fizycznego zniszczenia przeciwnika. Jest to tradycyjne rozumienie funkcji manewru wyrażonej w doprowadzeniu mas do bitwy i stoczeniu jej. W tej interpretacji została pominięta bardzo ważna funkcja manewru, a zarazem sztuki wojennej – działanie własnym środkiem ciężkości na punkty decydujące. F. Focha podziela klasyczne dla Napoleona, Clausewitza i Jominiego

¹⁹ F. Foch, *Zasady sztuki wojennej*, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1924, s. 40.

rozumienie manewru, jako środka doprowadzającego do rozstrzygnięcia wojny w bitwie generalnej.

Współcześnie i w przyszłości nie będzie chodziło o doprowadzenie do starcia mas, czego dowodem jest operacja w Zatoce Perskiej. Można postawić tezę, że współcześnie ideą manewru nie będzie doprowadzenie do starcia dwóch przeciwstawnych środków ciężkości. Manewr będzie wyrażała się w niespodziewanym działaniu własnym środkiem ciężkości na punkty decydujące w kampanii, operacji lub walce. Główną cechą manewru powinno być unikanie działania „masy na masę”.

Aby „(...) manewr był zdolny do uzyskania wyniku rozstrzygającego, nie należy jednak iść za daleko i stwarzać czegoś w rodzaju odosobnionej bryły toczącej się na boku nieprzyjaciela, (...). Nie wolno bowiem pozostawiać nieprzyjacielowi swobody działania; trzeba go związać czołowo.”²⁰ Związanie czołowe nie może być mistyfikacją, musi stanowić realne zagrożenie, aby przeciwnik nie mógł zmienić frontu swego działania i większość sił skierować przeciw masie oskrzydłującej.

Międzywojenne rozumienie manewru determinowane jest masą i ruchem - „tak masa, jak i jej ruch, jako składnik siły, są istotnymi częściami każdego manewru. Stworzenie masy bez nadania jej ruchu nie będzie zatem manewrem i odwrotnie”.²¹ Doświadczenia pierwszej wojny światowej - a zwłaszcza manewr pod Łodzią, w którym zabrakło masy (wojsk) do wykonania uderzenia na przeciwnika - zwracają uwagę teoretyków na racjonalne rozkładanie sił podczas manewru. Pojawia się klasyfikacja ogólnego pojęcia manewr wg kryterium sposobu szukania przewagi wobec przeciwnika. Stąd pojawia się pojęcie „*manewr masy i ruchu*”. „Różnica między manewrem masy i ruchu polega na odwrotnym sposobie szukania przewagi. Manewr masy poszukuje przewagi przez zwiększenie wydajności siły własnej, skupiając maksimum środków w punkcie,

²⁰ Tamże., s.526.

²¹ S. Rola-Arciszewski, Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy, Główna Księgarnia Wojskowa, Warszawa 1934, s. 164.

którego znaczenie jest na ogół drugorzędne. Manewr ruchu, natomiast poszukuje przewagi przez zmniejszenie wydajności siły przeciwnika, wybierając taki punkt, na którym przeciwnik może użyć minimum środków”.²² Współcześnie celowo jest rozwijać pojęcie manewru ruchu, które oddaje istotę sztuki wojennej. Natomiast manewr masy oddaje ideę koncentracji i działania na siebie przeciwnych środków ciężkości.

L. Varvarovsky²³ do rodzaju manewru zalicza manewr: strategiczny, operacyjny i taktyczny. Natomiast do form manewru: uderzenie czołowe, oskrzydlenie, obejście, przeniesienie wysiłku, odwrót, przeciwatomowy. Uważa, że wymienione podstawowe formy manewru można zastosować w każdym z wyszczególnionych rodzajów manewru.

„Rodzaje manewru określa się na podstawie zamiaru działań, biorących w nim udział sił i środków, organizującego go szczebla i co najważniejsze, wyników, których można oczekiwać, przeprowadzając go.”²⁴ W myśl tej zasady zostały wyróżnione rodzaje i formy manewru. Rodzaje manewru: strategiczny, operacyjny i taktyczny. Natomiast do form manewru zaliczono: oskrzydlenie, obejście, przeniesienie aktywnych działań, uderzenie jądrowe oraz manewr ogniem i przeciwjądrowy.²⁵ Rodzaje manewru zostały sklasyfikowane wg „właściwości jakościowych”, których treścią jest: czas, zaangażowane siły, dowództwo kierujące manewrem, oraz obszar.

W. Sawkin, manewr postrzega jako część składową siły bojowej. „Manewr siłami i środkami sprzyja rozwinięciu powodzenia i zachowania swobody działania i zmniejszenia wrażliwości własnego ugrupowania. Manewr - to stałe, nieszablonowe zmiany w ugrupowaniu wojsk i formach prowadzenia walki”.²⁶ Istotą tak rozumianego manewru jest rozwinięcie powodzenia i zachowanie swobody działania. Oznacza to, że zadaniem manewru jest nie tylko

²² Op. cit., s. 163.

²³ Por., L. Varvarovsky, *Manewrowość*, MON, Warszawa 1962, Rozdział III.

²⁴ J.Z. Nowinkow, F.D. Swierdłow, *Manewr w walce ogólnowojskowej*, MON, Warszawa 1966, s. 30.

²⁵ Por., tamże, Rozdział II.

²⁶ W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, MON, Warszawa 1974, s. 217.

doprowadzić do bitwy, ale również rozwinąć jej powodzenie. Manewr nie może być postrzegany, jako „system walki” wyrażony w szablonowym działaniu, ponieważ nie spełni swojej roli. Nie będzie stanowił zaskoczenia do przeciwnika. Żaden kunszt sztuki wojennej nie przyniesie oczekiwanych efektów, jeżeli przeciwnik potrafi na czas podjąć przeciwdziałanie. Wówczas zorganizuje swój system walki tak, aby utrudnić działanie stronie przeciwnej i zachować swobodę realizacji celów własnych.

Według K. Nozko manewr kształtował się w ciągu całej historii wojen. Jego „(...) celem była chęć zapewnienia własnym wojskom dogodniejszych warunków do skutecznego działania oraz postawienia przeciwnika w niedogodnej sytuacji, rozstrzygnięcia walki na swoją korzyść mniejszym wysiłkiem i z mniejszymi stratami.”²⁷ Manewr stanowi integralny przejaw każdego starcia zbrojnego, zarówno w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej. Z manewrem łączona jest swoboda działania, jako warunek umożliwiający jego realizację. „Istotą manewru jest zdobycie przewagi nad przeciwnikiem (przed wszystkim silniejszym liczebnie – ale nie tylko), głównie przez sprawnie zorganizowany i skrycie wykonany ruch, w celu stworzenia dogodnych warunków do skutecznego i nieoczekiwanego użycia posiadanych sił i środków oraz wykonania nimi zaskakującego przeciwnika uderzenia.”²⁸ Manewr jest działaniem doprowadzającym do stoczenia bitwy w korzystnych warunkach. Jest postrzegany jako podstawowe narzędzie zdobycia, utrzymania i wykorzystania przewagi. Zadaniem manewru jest dążenie do uzyskania takiego położenia w stosunku do przeciwnika, w którym jego siły mogą być zagrożone.

Manewr wymaga niespodziewanego uderzenia, stosowania założeń zasady ekonomii sił, która umożliwia skupienie niezbędnych sił i środków w decydującym kierunku i w określonym czasie.

²⁷ K., Nozko, Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej, MON, Warszawa 1973, s. 222.

²⁸ K. Nozko, Maskowanie, zaskoczenie i manewr w działaniach operacyjno-taktycznych systemu obronnego Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa 1994, s. 82.

Manewr²⁹ jest definiowany jako jedna z głównych zasad sztuki wojennej polegająca na zorganizowanym ruchu wojsk, w celu stworzenia korzystnego położenia w stosunku do przeciwnika z zamiarem przeprowadzenia walki lub operacji. Zadaniem manewru jest również spotęgowanie siły uderzenia w toku walki lub operacji, dokonanie ześrodkowania wojsk w określonym miejscu i czasie oraz wykonanie zaskakującego uderzenia na przeciwnika lub odparcie jego działania.

Manewr strategiczny postrzegany był jako manewr wielkich zgrupowań na teatrze działań wojennych. Manewr operacyjno-strategiczny to „(...) zorganizowane przesunięcie wielkich zgrupowań związków operacyjnych sił zbrojnych na teatrach działań wojennych w celu stworzenia najbardziej dogodnego ugrupowania sił i środków do wykonania podstawowych zadań.”³⁰ Pod pojęciem manewru operacyjnego rozumiane jest „(...) celowe przemieszczenie całości lub części związków operacyjnych na kierunku strategicznym lub operacyjnym.(...)”³¹

Manewrem, według F. Skibińskiego, nazywamy każdy celowy, zorganizowany ruch (przesunięcie) sił i środków, zmierzających do utworzenia najlepszej sytuacji w stosunku do nieprzyjaciela.³² Manewr jest postrzegany, jako główne narzędzie w budowaniu przewagi na polu walki - „moment przewagi, do której prowadzi manewr, polega między innymi na zaskoczeniu, a przede wszystkim na zajęciu przez nas, w stosunku do nieprzyjaciela, takiego położenia w terenie, który by (rozpatrywany w sensie geometrycznym) stawiał go - zarówno w znaczeniu fizycznym jak i psychicznym - w możliwie najtrudniejszych warunkach”.³³ Wynikiem tak rozumianego manewru powinno być zaskoczenie przeciwnika, co do miejsca, czasu i sposobu działania. Manewr postrzegany jest

²⁹ Zob., *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² Por., F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1992, s. 269.

³³ Tamże, s. 270.

nie tylko jako integralna część każdego działania, ale stanowi również osnowę każdego planu działania.

Stanisław Koziej oprócz klasycznych zadań manewru postrzega manewr jako narzędzie służące do stwarzania zagrożeń. Dopiero kolejnym zadaniem manewru jest rozstrzygające działanie, które polega na pobiciu przeciwnika. Ogólne zadania, które przypisuje manewrowi to: „(...) zdeorganizowanie i osłabienie przeciwnika oddziaływaniem pośrednim (manewr, zagrożenie, dezinformacja) na jego sferę niematerialną, potem dopiero uderzenie w słabe punkty, aby rozstrzygająco pobić nieprzyjaciela i wykorzystać rezultaty zwycięstwa”.³⁴ Analiza cytowanej myśli wskazuje na manewr jako instrument działań pośrednich. Poprzez manewr należy doprowadzić do zdeorganizowania systemu przeciwnika, a następnie wykorzystując wytworzony skutek uderzyć w jego decydujące punkty. S. Koziej wskazuje również nowe środowisko realizacji manewru - mówi o manewrze pionowym, który postrzega jako integralną część działań powietrzno lądowych. Nawiązuje do myśli teoretyków okresu międzywojennego wskazując, że „(...) sam manewr w warunkach współczesnego pola walki nie może być środkiem wystarczającym w działaniach wojennych”.³⁵ Aby manewr był skuteczny musi dojść do stworzenia zagrożeń, zawiązanie starcia zbrojnego i rozstrzygnięcie go na swoją korzyść. Zostały wyróżnione formy manewru: podejście, oskrzydlenie, obejście, przenikanie, odejście.³⁶ Manewrowi została przypisana głównie taktyczna funkcja pola walki.

Współczesne stosowanie manewru wg S. Kozieja wyraża się w:

- ruchu w działaniach bojowych;
- maksymalnym wykorzystaniu możliwości manewrowych wojsk;
- dezorganizowaniu manewru przeciwnika;
- manewrowaniu w celu stworzenia przewagi;

³⁴ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, wyd. cyt., s. 101.

³⁵ Tamże, s. 101.

³⁶ Por., S. Koziej, *Podstawy i zasady sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1993, s. 92.

- manewrowaniu w celu uchylenia się od starcia w niekorzystnych warunkach;
- prostocie, szybkości i skrytości.

Regulamin działań taktycznych z 1994 roku określa ruch jako wszelkie przemieszczenia sił i środków. Formą ruchu na polu walki jest manewr wojsk. Manewr wojsk jest to „(...) zorganizowane przemieszczenie sił i środków na polu walki w celu zajęcia dogodniejszego położenia w stosunku do przeciwnika oraz uzyskania i właściwego wykorzystania przewagi sytuacyjnej.”³⁷

Manewr na polu walki jest „(...) użyciem wojsk poprzez ruch w kombinacji z ogniem lub możliwościami ogniowymi, w celu osiągnięcia przewagi nad przeciwnikiem. Manewr taki będzie ukierunkowany na punkt krytyczny lub bezpośrednio na środek ciężkości. To sposób koncentracji sił, a w szczególności zmasowania skutków użycia systemów uzbrojenia, w celu osiągnięcia zaskoczenia, szoku psychicznego, fizycznego impetu i przewagi moralnej. Na szczeblu operacyjnym to więcej niż przemieszczenie sił. Jest to nastawienie na osiągnięcie co najmniej podważenia podstaw planu operacyjnego przeciwnika.”³⁸ Manewr postrzegany jest jako podstawowe narzędzie do zdobycia przewagi. Na poziomie taktycznym do podstawowych form manewru zaczepnego zalicza się: atak czołowy, przełamanie, oskrzydlenie, obejście, przenikanie.

„Manewr to przemieszczenie sił poprzez ruch powiązany z prędkością i siłą ognia w celu przyjęcia korzystnego ugrupowania w stosunku do przeciwnika zgodnie z otrzymanym zadaniem.”³⁹ Cytowane pojęcie manewru - jak i wiele innych - wskazuje, że „(...) manewr jest ruchem w stosunku do przeciwnika w celu postawienia go w niekorzystnej sytuacji”.⁴⁰ „Manewr na polu walki wykonywany jest przede wszystkim w celu uzyskania korzystnego położenia w stosunku do nieprzyjaciela.”⁴¹ Analiza pojęcia „manewr” wskazuje, iż jest

³⁷ Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, SG WP, Warszawa 1994, s. 9.

³⁸ Por., Doktryna taktyczna sił lądowych. ATP35(B), projekt trzeci - wstępny.

³⁹ Doktryna działania komponentu lądowego AJP-3.2. Rozdział 2.

⁴⁰ „OPERATIONS” FM 100-5, Washington, DC 1993, Manewr (funkcja walki), s. 2-13.

⁴¹ Regulamin HDv 100/100, AON, Warszawa 1992, Rozdział 7.

ono definiowane podobnie. Natomiast różnie jest dokonywana klasyfikacja na rodzaje manewru i jego formy.

Wraz ze wzrostem mobilności wojsk i ich możliwości bojowych kształtuje się inny niż dotychczas obraz manewru. Wyrazem tych zmian będzie przejawianie się manewru w:

- precyzyjnym i zintegrowanym uderzeniu różnymi środkami rażenia na punkty decydujące przeciwnika w danym etapie kampanii, operacji lub walki;
- bezpośrednim ześrodkowaniu sił manewrujących z różnych rejonów i kierunków na punkty decydujące przeciwnika;
- działaniach wojsk lądowych, których celem będzie nie zdobycie, a zajęcie i utrzymanie ważnych obiektów (obszarów);
- kompleksowej osłonie manewrujących wojsk.

Współcześnie coraz częściej, a w przyszłości dominującym środowiskiem wykonania manewru będzie przestrzeń powietrzna. Za taką tezę przemawia wiele przesłanek dotyczących przyszłych konfliktów, a głównie prawdopodobne sposoby ich likwidacji. Środowiskiem, w którym współczesnymi środkami walki będzie można wykonać szybko i sprawnie manewr jest przestrzeń powietrzna. Współczesne konflikty wskazują, że coraz częściej realizowany jest integralny manewr powietrzno-lądowy na każdym poziomie prowadzenia wojny. Współczesne wojska powinny być gotowe do realizacji nowoczesnej idei manewru. W hipotetycznych operacjach można wyodrębnić etapy: koncentracji, przegrupowania, działanie na przedmiot konfliktu, wyjścia z obszaru konfliktu (które jest również przegrupowaniem do rejonu dekoncentracji) oraz dekoncentracja. Jeżeli sposób rozwiązywania problemów politycznych, społecznych i gospodarczych na świecie będzie realizowany przy użyciu narzędzi militarnych, to należy przewidywać koncentracji w rejonach działań, a większą rolę przypisać manewrowi, który będzie realizowany z różnych punktów bazowych na ogniska konfliktu.

Jednym z warunków wszechstronnego zabezpieczenia manewru powietrzno-lądowego jest właściwe użycie środków walki radioelektronicznej. Użycie nowoczesnych środków WRE powinno zapewnić „blokadę” radiową wojsk przeciwnika. Prowadzić dezinformację w eterze oraz zapewnić skuteczną osłonę własnych elementów ugrupowania przed jego penetracją radiową. We współczesnych i przyszłych konfliktach manewr powietrzno-lądowy przejawiał się będzie:

- na wszystkich szczeblach likwidacji konfliktu;
- stosowaniem nowoczesnych środków walki;
- działaniem sił głównych i odwodów bezpośrednio z rejonów operacyjnego rozwinięcia na punkty decydujące przeciwnika w operacji i walce;
- uderzeniami środków ogniowych z miejsc pokojowego bazowania;
- w działaniu środków elektromagnetycznych;
- wykorzystanie środków walki i transportu powietrznego do przerzutu wojsk;
- jednoczesnym oskrzydleniem przeciwnika zarówno z ziemi jak i z powietrze.

Manewr ma na celu nie tylko doprowadzenie do koncentracji na przeciwniku określonych sił, ale także jego celem może być uniknięcie uderzeń przeciwnika. Manewr uniknięcia uderzenia sił przeciwnika nie tylko związany jest z działaniami obronnymi. Może być stosowany w różnych działaniach, w których wynik przyszłego starcia może być niekorzystny. Stosując manewr uniknięcia można doprowadzać do metodycznego pogarszania położenia przeciwnika oraz do obniżania jego zdolności bojowej. Rodzajem walki, w którym dominuje ten rodzaj manewru są działania opóźniające. Należy mieć świadomość, że każda koncepcja pobicia przeciwnika lub uniknięcia własnego rozbicia oparta jest na osnowie „jakiegoś rodzaju manewru”. Problem polega tylko na tym, czy idea manewru jest adekwatna do celu działania przeciwnika, sił własnych, geoprzestrzeni i czasu jego realizacji.

Skoordynowane co do miejsca i czasu działania umożliwiają szybkie, bez ponoszenia większych strat zajmowanie lub opuszczanie terenu. Takie działanie cechuje:

- prostota, szybkość i skrytość;
- uchylanie się od starcia w niekorzystnych warunkach;
- tworzenie przewagi w danym miejscu i czasie.

Współcześnie jak i w przeszłości duże znaczenie podczas utrzymania wojsk w ciągłej gotowości do wykonania manewru odgrywa zabezpieczenie logistyczne. Każdy dowódca planujący działania musi mieć świadomość, w jaki sposób jego wojska będą zaopatrywane. Od szybkości i sprawności dostarczenia amunicji, żywności, części zamiennych, zależy odtwarzanie zdolności bojowej wojsk, a więc możliwość osiągnięcia gotowości i zdolności do wykonania manewru.

O powodzeniu manewru w dużym stopniu będzie decydowała skrytość, szybkość i nagłość działania, a także sprawność organizacyjna dowódców i sztabów oraz wysoki poziom wyszkolenia bojowego wojsk. Konieczne jest wykazywanie inicjatywy, pomysłowości i dużej samodzielności w rozwiązywaniu trudnych, często nagle pojawiających się problemów w toku realizacji manewru. Szczególnego znaczenia nabiera skuteczne i ciągłe rozpoznanie, szybki obieg informacji, reagowanie we właściwym czasie na wszelkie zmiany sytuacyjne. Manewr będzie ściśle powiązany z maskowaniem, myleniem, wyzyskaniem braku gotowości bojowej przeciwnika oraz porównywaniem kosztów poniesionych na działania zabezpieczające manewr z uzyskanymi efektami.

Manewr można interpretować jako poszukiwanie optymalnego położenia wojsk własnych w stosunku do przeciwnika. Na poszczególnych poziomach prowadzenia walki zbrojnej manewr spełnia inną rolę. Adekwatnie do realizowanych zadań na różnych poziomach prowadzenia walki zbrojnej określono różne formy manewru. Podstawą rozróżnienia form manewru jest *funkcja spełniana przez poszczególne poziomy* (strategiczny, operacyjny, taktyczny) w procesie walki zbrojnej. Wg tych kryteriów wyodrębniono manewr strategiczny,

operacyjny i taktyczny. Na wszystkich poziomach realizowana jest idea manewru w relacji do celu.

Badanie literatury przedmiotu oraz zjawiska manewru wskazują, że manewr jest relatywizowanym działaniem do działania przeciwnika. Jego istotą jest doprowadzenie do starcia lub uniknięcie starcia w niekorzystnych warunkach. Manewr to nie tylko działania przed bitwą, to również koordynacja ruchu i ognia w trakcie jej trwania. Rodzaje manewru na poszczególnych poziomach różnią się filozofią podejścia do rozwiązywania problemu oraz działaniem. Na poziomie strategicznym manewr wyraża koncepcję militarną i działanie państwa na sytuacje kryzysowe lub wojnę. Na poziomie operacyjnym jest koncepcją i działaniem wydzielonych komponentów sił zbrojnych na osiągnięcie zwycięstwa w walce zbrojnej. Poziom taktyczny charakteryzuje manewr jako koordynację ruchu i ognia na przeciwnika.

3.2. Manewr strategiczny

Zadaniem poziomu strategicznego jest stworzenie warunków do realizacji zadań strategii państwa. Wyraża się to w stworzeniu środka ciężkości w kampanii lub operacji. Manewr strategiczny wykonywany jest w celu zapewnienia realizacji polityki państwa. Wyraża koncepcję rozwiązywania problemów politycznych w procedurach militarnego działania. Manewr strategiczny wykonuje się w ramach przygotowywanej lub prowadzonej kampanii bądź operacji w trakcie wojny. Celem jest stworzenie odpowiedniego zgrupowania, zapewniającego przejęcie inicjatywy strategicznej.

Do podstawowych form manewru strategicznego zaliczono:

- manewr prewencyjny;
- manewr powstrzymywania;
- manewr przeciwnatarcia;
- manewr kompleksowych działań zaczepnych.

Manewr prewencyjny wyraża się w podjęciu takich działań, które nie do-

puszczą do eskalacji kryzysu w zbrojne działania wojenne. Pierwotnie takie działania wyrażała idea uderzeń wyprzedzających, ale bardziej dotyczyły koncepcji działania w rozumieniu taktycznym niż strategicznym. Takie działanie bezpośrednio dotyczyło realizacji taktycznej funkcji walki zbrojnej – niszczenie przeciwnika. Natomiast zadaniem manewru prewencyjnego jest zbudowanie środka ciężkości na teatrze wojny lub w rejonie narastania sytuacji kryzysowej.

Współczesne rozumienie działań prewencyjnych nakierowane jest na zachowanie pokoju na świecie. Stąd można postawić tezę, że takie działanie utrwała pokój, lub zapewnia zachowanie zagrożonej suwerenności państwa. Cel zachowania pokoju lub własnej suwerenności jest realizowany narzędziami walki zbrojnej. Jednym z narzędzi strategii państwa jest przeciwkoncentracja, w wyniku której może nastąpić działanie prewencyjne na źródło kryzysu. W zjawisku przeciwkoncentracji realizowana jest idea zbudowania środka ciężkości w obszarze realnych zagrożeń. Po zbudowaniu przez strategię wojskową środka ciężkości poziom operacyjny przejmuje zadanie jego używania na cel kampanii lub operacji. Wyraża się to w koncepcji i działaniu nakierowanym na realizację celów strategii wojskowej. Manewr prewencyjny to koncepcja działania strategicznego, której istotą jest działanie nie na skutki kryzysu lub wojny, a na ich przyczyny.

Manewr powstrzymywania to koncepcja działania strategicznego, której istotą jest działanie na skutki kryzysu lub wojny. W idei powstrzymywania zawarta jest w rozumieniu teoretyków międzywojennych koncepcja obrony operacyjnej. Sikorski postrzegał obronę operacyjną jako początkową fazę każdej wojny, w której nie jest się agresorem. Głównym zadaniem obrony operacyjnej było wyhamowanie uderzenia przeciwnika i stworzenie warunków do mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych. Następnym etapem było uderzenie za ugrupowania obrony operacyjnej i rozbicie przeciwnika.

Zadaniem manewru powstrzymywania jest budowanie środków ciężkości na teatrze działań wojennych w myśl zasady ekonomii sił. „Tyle, tylko tyle i aż

tyle ile potrzeba do skutecznego powstrzymania przeciwnika". Natomiast wszystkie siły, które są ponad potrzebę powstrzymania służą do zbudowania środka ciężkości do realizacji manewru przeciwnatarcia. Ideą jest budowanie dla potrzeb działań operacyjnych dwóch środków ciężkości. Pierwszy z nich służy do powstrzymania przeciwnika i stwarza warunki do budowania drugiego środka ciężkości. Zbudowany za ugrupowaniem operacyjnym drugi środek ciężkości służy do rozbicia decydujących punktów przeciwnika w jego ugrupowaniu strategicznym i stwarza warunki do realizacji manewru przeciwnatarcia.

Manewr przeciwnatarcia realizowany może być jako konsekwencja manewru powstrzymania. Oznacza to, że poprzez samo powstrzymywanie nie można osiągnąć celu strategii państwa – zachowanie suwerenności i nienaruszalności terytorialnej. Stąd powstaje potrzeba posiadania również koncepcji działań zaczepnych. Zadaniem manewru przeciwnatarcia jest zbudowanie środka ciężkości poprzez działania koalicyjne lub samodzielnie do wykonania zwrotu zaczepnego. Wyraża się to w doprowadzeniu do sytuacji, w której jest możliwe przejście od działań powstrzymujących do zaczepnych.

Kompleksowe działania zaczepne wyrażają się w zbudowaniu takiego środka ciężkości, który umożliwi realizację idei działań zaczepnych od początku konfliktu do jego zakończenia. Związane jest to z realizacją koncepcji polityki państwa od prowokowania do wywołania konfliktu i jego zakończenia na warunkach agresora. Kompleksowe działania zaczepne wymagają budowania środków ciężkości w tych sferach, w których pragniemy osiągnąć dominację. Natomiast w obszarach, w których polityka państwa nie wymaga dominacji środków ciężkości budowany jest na poziomie powstrzymania. Kompleksowe działania zaczepne wyrażają industrialny charakter walki zbrojnej, której stan końca zwykle określany jest zajęciem obszaru i utrzymaniu go do czasu akceptacji takich działań przez społeczność międzynarodową.

3.3. Manewr operacyjny

Manewr jest narzędziem walki zbrojnej, przy pomocy którego można operować środkiem ciężkości w celu stworzenia przewagi. Manewr operacyjny definiowany jest w stosunku do kierunku strategicznego i operacyjnego oraz realizowanego celu w operacji. Postrzegany jest, jako narzędzie służące do zapewnienia realizacji celu operacji.

Manewr operacyjny „(...) to płynący z ogólnego planu zbiór czynności dowódców i działania wojsk, mający na celu rozbitcie ośrodka równowagi operacyjnej bądź strategicznej przeciwnika przy pomocy skupionej siły uderzającej w wydajnym kierunku i popartej przez częściowe przynajmniej oskrzydlenie nieprzyjaciela.”⁴² Stefan Mossor wyróżnia trzy główne czynniki manewru operacyjnego: wydajny kierunek połączony ze skupioną siłą oraz co najmniej częściowe oskrzydlenie. Dopuszcza również myśl, w której możliwy jest manewr operacyjny bez zaistnienia wszystkich wyszczególnionych czynników. „Każda myśl przewodnia operacji, wywodząca się ze świadomości swojego celu, słusznej oceny rzeczywistego położenia i zrozumienia istoty manewru operacyjnego będzie decyzją poprawną.”⁴³ Oznacza to, że Mossor manewr operacyjny postrzega, jako koncepcję pobicia przeciwnika.

Idea manewru operacyjnego wyrażona jest w sposobie działania, w którym należy związać przeciwnika od czoła, wykonać manewr obejścia na wydajnym kierunku, na którym należy skupić siłę uderzeniową. Natomiast przeciwieństwem warunków, w których nie jest możliwe działanie operacyjne, bez względu na to kto je realizuje, jest: brak swobody działania i decydowania oraz ograniczenie geograficzne obszaru.

Jednym z zadań poziomu operacyjnego jest zapewnienie ciągłości działania, wyrażającego się w synchronizacji i koordynacji sił i środków na cel. Stąd wynika, że zadaniem poziomu operacyjnego jest zdefiniowanie punktów decy-

⁴² S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, MON, Warszawa 1986, s.492.

⁴³ Tamże, s.503.

dujących na drodze do osiągnięcia celu i zapewnienie sił do jego realizacji. Określone punkty decydujące w operacji wyznaczają oś manewru, która w istocie wskazuje ideę pobicia przeciwnika.

Działania operacyjne harmonizują działania taktyczne na cel operacji. Wyrażają się w operowaniu środkiem ciężkości na punkty decydujące przeciwnika. Zadaniem strategii wojennej było zbudowanie środka ciężkości na teatrze działań wojennych lub operacyjnych. Natomiast zadaniem manewru operacyjnego jest operowanie stworzonym środkiem ciężkości, tak aby zapewnić realizację celów strategii wojennej. Oznacza to, że zadaniem manewru operacyjnego tak jak i strategicznego nie jest bezpośrednia walka. Idea manewru operacyjnego wyrażona jest w planie operacji. Natomiast w działaniu realizowana jest poprzez dowodzenie operacyjne. Polega na przenoszeniu środka ciężkości w stosunku do ugrupowania przeciwnika na jego decydujące punkty. Oznacza to również, że powodzenie taktyczne nie zawsze będzie rozwijane, jeżeli nie będzie prowadziło do eliminacji środka ciężkości przeciwnika przy jak najmniejszych nakładach. Zadaniem manewru operacyjnego nie jest doprowadzenie do starcia dwóch przeciwstawnych środków ciężkości. Istota polega na takim operowaniu siłami taktycznymi, aby w miejscach rozstrzygających zawsze doprowadzić do sytuacji, w której posiada się potrzebną przewagę. Manewr operacyjny do wielu jego wykonawców na poziomie taktycznym będzie oznaczał wykonanie różnych form manewru taktycznego. Manewr operacyjny łączy w sobie realizację różnych form manewru taktycznego. Nie oznacza to, że jest zbiorem różnych oddolnych taktycznych decyzji działania. Manewr operacyjny inspirowany poziomem taktycznym do realizacji różnych form manewru taktycznego w ramach realizowanej koncepcji pobicia przeciwnika lub uniknięcia własnego rozbicia. Do podstawowych form manewru operacyjnego zaliczono:

- manewr po liniach zewnętrznych;
- manewr po liniach wewnętrznych.

Manewr po liniach zewnętrznych łączy w sobie wiele form manewru

taktycznego. Oznacza to, że operowanie środkiem ciężkości w stosunku do ugrupowania przeciwnika realizowane jest na jego decydujące punkty znajdujące się na obrzeżach jego ugrupowania. Jednocześnie takie działanie doprowadza do stopniowej i skutecznej eliminacji jego środka ciężkości. Manewr po liniach zewnętrznych w wymiarze lądowym może być jednostronny lub dwustronny. W przypadku realizacji dwustronnego manewru po liniach zewnętrznych może dojść do okrążenia przeciwnika. Współcześnie jest to mało prawdopodobne, ale nadal realne w wojnie armii ery industrialnej.

Manewr po liniach wewnętrznych⁴⁴ doprowadza do rozdziału ugrupowania przeciwnika własnym środkiem ciężkości. Po wykonaniu rozdziału ugrupowania przeciwnika środek ciężkości zostaje skierowany na jedną jego część. Warunkiem jego powodzenia jest podtrzymywanie rozdziału przeciwnika siłami na poziomie gwarantującym zachowanie własnej zdolności bojowej. Istota polega na wydzielaniu sił taktycznych i koordynacji ich działań tak, aby zawsze posiadać tam gdzie potrzeba tyle sił ile ich potrzeba do powstrzymania i pobicia przeciwnika. Istotą jest wykonanie rozdziału zgrupowania przeciwnika, podtrzymania tego rozdziału i bicia go częściami. W takim działaniu wyraża się idea manewru po liniach wewnętrznych. Stąd, manewr po liniach wewnętrznych powinien być postrzegany, jako jedna z operacyjnych koncepcji pobicia przeciwnika.

Jomini jest twórcą geometrii pola walki. Każdym działaniom nadaje pewne cechy działania po liniach⁴⁵ operacyjnych, które w istocie są obszarem. Według Jominiego linią operacyjną „(...) można nazwać tylko taki obszar, na którym środek i oba skrzydła armii mogą się poruszać w odległości jednego lub dwóch przemarszów od każdego skrzydła albo granicy obszaru.”⁴⁶ W tym rozumieniu

⁴⁴ Manewr po „liniach wewnętrznych” niekiedy interpretowany jest jako „manewr przed bitwą”, co nie odpowiada (w przekonaniu autora) założeniom idei tego manewru. Jeżeli przed bitwą - to celowo jest nazwać to zjawisko przegrupowaniem. Natomiast jeżeli jego wykonanie podporządkowane jest bitwie, to warunkiem jest integracja działań na przeciwnika.

⁴⁵ Linia to „twór geometryczny mający tylko jeden wymiar: długość (...).” zob., Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1993.

⁴⁶ H. Jomini, *Zarys sztuki wojennej*, MON, Warszawa 1966, s. 95.

liniami operacyjnymi są te obszary które zajmuje armia i w nich działa. Jomini wyróżniał operacje ekscentryczne i koncentryczne. Operacje ekscentryczne „(...) są celowe wtedy, gdy masa wojsk wychodzi z pewnego środka i działa w kierunkach rozbieżnych z zamiarem rozdzielenia i oddzielnego zniszczenia dwóch grup wojsk nieprzyjaciela, które tworzą dwie linie zewnętrzne.”⁴⁷ Ideą tak rozumianej operacji był manewr po liniach wewnętrznych, traktowany jako operacyjna koncepcja pobicia przeciwnika. Operacje koncentryczne uważane były za celowe tylko w dwóch przypadkach: „(...) gdy chodzi o ześrodkowanie w jednym punkcie armii dotychczas podzielonej na części, wtedy gdy armia ta może na pewno przybyć przed nadejściem nieprzyjaciela; gdy chodzi o działanie przeciwko wspólnemu celowi dwu armii, wówczas gdy ześrodkowany już nieprzyjaciel nie jest w stanie armii tych ubiec ani oddzielnie pokonać.”⁴⁸ W pierwszym przypadku można postawić tezę, że wynikiem takiej operacji było przegrupowanie i stworzenie ugrupowania przed bitwą. Natomiast w drugim chodziło o wykonanie manewru bezpośrednio na przeciwnika, zakończonego bitwą. Manewr po liniach wewnętrznych doprowadzał działające wojska na wspólny cel. Celem manewru nie było pobicie przeciwnika - była to koncepcja operacji, w wyniku której po wykonaniu manewru ześrodkowania na przeciwniku nastąpiło jego rozbicie. „Jeżeli sztuka wojenna polega na tym, aby w miarę możliwości wprowadzać do walki jak największe siły w decydującym punkcie teatru działań wojennych, to wybór linii operacyjnej, jako głównego środka do osiągnięcia celu, można uważać za fundamentalną podstawę dobrego planu kampanii.”⁴⁹ Stąd jednoznacznie wynika, że linie operacyjne postrzegane są jako koncepcja pobicia przeciwnika.

Manewr operacyjny wymaga: obszaru, siły, czasu i informacji oraz takich wyznaczników jak swoboda decydowania i działania. **Idea manewru operacyjnego wyraża się w działaniu po liniach wewnętrznych lub zewnętrznych.**

⁴⁷ Tamże, s. 121.

⁴⁸ Tamże, s. 122.

⁴⁹ Tamże, s. 107.

Dowódcy taktyczni biorą udział w wywalczeniu tej idei stosując formy manewru taktycznego: podejście, przełamanie, przenikanie, działanie na szerokim froncie, obejście, oskrzydlenie lub okrążenie. **W istocie idea manewru operacyjnego wyrażona jest w planie operacji i stanowi jego ośnowę.**

Głównym przeznaczeniem formacji taktycznych jest walka, a więc tworzenie skutecznych składników manewru operacyjnego, a nie jego samodzielne przeprowadzanie.⁵⁰ Celem manewru taktycznego jest załamanie woli walki przeciwnika. Natomiast manewru operacyjnego stworzenie warunków do realizacji zadań taktycznych.

3.4. Manewr taktyczny

Manewr taktyczny to zorganizowany i celowy ruch pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych wykonywany w krótkim czasie do zainicjowania boju i stoczenia go w warunkach korzystnych do wojsk własnych. Może być organizowany podczas przygotowywania działań lub w trakcie ich trwania. Natomiast realizacja następuje zawsze w czasie walki. Manewr taktyczny wykonuje się w celu rozwinięcia powodzenia na kierunku działania lub podjęcia działań na innym kierunku. Manewr realizowany na kierunku działania jest przedsięwzięciem zwykle zaplanowanym przed rozpoczęciem walki. Natomiast przenoszenie działań na inny kierunek wynika zwykle z rozwoju sytuacji operacyjno-taktycznej i jest reakcją na zaistniałe zmiany w obszarze bezpośredniego starcia. Manewr taktyczny jest elementem manewru operacyjnego. Zadaniem działań taktycznych jest pobić przeciwnika. Na poziomie taktycznym następuje synchronizacja ruchu i ognia na cel walki. Do podstawowych form manewru taktycznego zaliczono:

- **przenikanie,**
- **pokonanie,**
- **przełamanie,**

⁵⁰ Por., S. Mossor, *Sztuka wojenna ...*, s.507.

- obejście,
- oskrzydlenie,
- wycofanie.

Przenikanie jest rozumiane, jako forma manewru, w którym wojska wchodziły małymi zgrupowaniami w ugrupowanie przeciwnika. Może być stosowane do opanowania słabo bronionych obiektów w celu zdobycia kluczowego terenu lub zakłócenia działań w obszarze tyłowym przeciwnika. Przenikanie może być stosowane z innymi formami manewru.

Pokonanie jest rozumiane, jako szybki i zdecydowany ruch wojsk na szerokim froncie. Istotą jest odrzucenie przeciwnika. Jest to działanie skierowane przeciw wojskom przeciwnika na ich przedniej linii obrony.

Przełamanie polega na skupieniu dużej siły uderzeniowej na wąskim odcinku i wykonaniu przecięcia ugrupowania przeciwnika. Przełamanie tak długo trwa jak długo przeciwnik w sposób zawczasu przygotowany prowadzi działania obronne na poszczególnych rubieżach. Z chwilą, kiedy możliwe jest działanie na szerokim froncie lub na skrzydła można uznać że manewr skoncentrowanej siły i ognia został zakończony. Przełamanie rodzi wiele wątpliwości. *Czy nagromadzenie sił do uderzenia przełamującego można uznać za manewr?* Wykonanie samego uderzenia stanowi najbardziej krwawe i wyniszczające działanie wojsk, mające na celu rozbicie środka ciężkości przeciwnika własnym. *Wobec tego czy może to być działanie, które mieści się w idei manewru?* Istotą przełamania jest ześrodkowanie w określonym miejscu i czasie przeważających sił, w celu zniszczenia środka ciężkości przeciwnika. Następnym etapem jest dokonanie wyłomu w jego ugrupowaniu i wykonanie uderzenia na skrzydła i tyły broniących się wojsk. W przełamaniu wyraża się idea manewru. W etapie pierwszym następuje koncentracja sił na przeciwnika i takie działanie jest manewrem. W etapie drugim dochodzi do krwawej konfrontacji przeciwstawnych stron. Nie należy postrzegać jednak tego jako zjawisko negatywne na polu walki – bo zwycięży ten, kto pokona przeciwnika. Etap trzeci przełamania - to pełne

wyzwolenie ruchu i ognia za wycofującym się przeciwnikiem lub broniącym się na doraźnie przygotowanych rubieżach. Stąd, pomimo ogólnie spotykanych wątpliwości przełamanie jest manewrem.

Obejście jest rozumiane, jako manewr, w którym nacierające wojska obchodzą przeciwnika na lądzie lub w wymiarze powietrznym, ponad jego pozycjami obronnymi, unikając kontaktu ogniowego. Celem tego manewru jest zdobycie obiektów na tyłach przeciwnika. Powoduje to zmuszenie przeciwnika do opuszczenia swoich głównych pozycji obronnych. Zadaniem manewru obejścia może również być zabranie swobody działania przeciwnikowi. Idea manewru obejścia realizowana będzie głównie w działaniach głębokich. Istotą jest unikanie starć zbrojnych, przez siły realizujące manewr obejścia, w obszarze bezpośredniego starcia. Działania przenoszone są w głąb ugrupowania przeciwnika, w jego obszar tyłowy. Obejście polega na wykonaniu uderzenia na głębokie tyły, skrzydło lub skrzydła, określonego zgrupowania przeciwnika. Manewr oskrzydlenia przeprowadza się po utworzeniu silnych zgrupowań uderzeniowych, które ściśle współdziałając z lotnictwem oraz wykorzystują desanty o charakterze taktycznym i operacyjnym. Siły wykonujące manewr obejścia wykonują uderzenia w najsłabsze lub odstępione skrzydło przeciwnika. Działanie takie zapewnia wyjście silnego zgrupowania, na tyły wojsk przeciwnika i jego rozbicie przy minimalnych stratach własnych. Współcześnie obejście zaciera klasyczne różnice pomiędzy oskrzydleniem. Obie te formy manewru, będą się wzajemnie przenikać i uzupełniać. Wykonanie manewru obejścia wymaga częściowego oskrzydlenia przeciwnika i wiązania go walką od czoła na szerokim froncie. Stąd można postawić tezę, że na korzyść manewru obejścia działa manewr oskrzydlenia i pokonania. Manewr pokonania i oskrzydlenia musi być wiarygodny, aby przeciwnik nie mógł przenieść swego punktu ciężkości na wojska wykonujące manewr obejścia. Manewr oskrzydający, szczególnie dwustronny, może doprowadzić do okrążenia wojsk przeciwnika.

Oskrzydlenie jest działaniem, w którym własnym środkiem ciężkości obchodzi się środek ciężkości przeciwnika. Następnie wykonuje się uderzenie na punkty decydujące o trwałości jego środka ciężkości. Manewr oskrzydlenia eliminuje działanie na siebie dwóch przeciwstawnych taktycznych środków ciężkości. Opanowane za taktycznym środkiem ciężkości przeciwnika obiekty zmuszają go do zmiany koncepcji działania. Oskrzydlenie w wymiarze lądowym może być jedno lub dwustronne. Rezultatem tego manewru jest rozbicie lub zdobycie ważnych obiektów w systemie ugrupowania przeciwnika. Oskrzydlenie realizowane jest w warunkach wsparcia ogniowego przez wojska wiążące środek ciężkości przeciwnika od czoła.

Wycofanie to działanie, którego celem jest uniknięcie własnego rozbicia. Rozumiane jest jako opuszczenie zajmowanych rejonów, pozycji i rubieży. Manewr ten wykonywany jest w celu wyprowadzenia wojsk własnych spod uderzeń przeważających sił przeciwnika, zajęcia dogodnego położenia do przyszłych działań, zyskania czasu oraz stworzenia punktu ciężkości w innym rejonie. Odejście dawniej rozumiane było jako manewr odwrotowy. Wycofanie polega na wyprowadzeniu spod uderzenia przeważających sił przeciwnika określonego zgrupowania wojsk i zapewnieniu mu położenia dogodnego do wykonania kolejnych zadań. Manewr odejścia nie dopuszcza do utracenia zdolności bojowej. W manewrze tym w sposób zamierzony i zorganizowany wycofuje się główne siły, chroniąc je przed zniszczeniem. W działaniach obronnych manewr wycofania polega na zajmowaniu kolejnych rubieży obrony lub następuje zmiana formy działania z działań obronnych na opóźniające. W działaniach zaczepnych następuje świadoma rezygnacja z ich kontynuowania. Wojska nacierające czołowymi pododdziałami zajmują rubież i przystępują do realizacji zadań ubezpieczenia sił głównych. Siły główne zajmują rubież obrony lub zmieniają kierunek natarcia. W jednym i drugim przypadku dochodzi do zmiany decyzji dotyczą-

cej dotychczasowego działania. Decyzji tej przyświeca idea nie przekroczenia punktu kulminacyjnego tak w działaniach zaczepnych jak i obronnych. Każdy manewr wycofania powinien kończyć się przejściem do działań zaczepnych. Działania zaczepne powinny realizować siły wycofane, które zostały uchronione od zniszczenia, z siłami wzmocnienia. Idea odejścia wiąże się również z luzowaniem wojsk w bezpośredniej styczności. Wówczas wojska muszą same oderwać się od przeciwnika i przejść przez ugrupowanie wojsk luzujących.

3.5. Czynniki determinujące manewr

Doświadczenia z minionych wojen wskazują, że o powodzeniu manewru decyduje wiele czynników. Do podstawowych należy zaliczyć (rys. 6):

- cel manewru, określony działaniem na realnego przeciwnika;
- przeciwnika, jako podmiot i przedmiot walki zbrojnej;
- wydzielone siły, do realizacji manewru;
- obszar realizacji manewru;
- czas, w którym działanie nadal jest zasadne.

Cel manewru określony realnym działaniem na przeciwnika definiowany jest nie formą manewru, a treścią zadania, które jest poprzez formę realizowane. Treścią zadania może być zdobycie i utrzymanie lub zniszczenie obiektu. Zadanie realizowane poprzez manewr również dotyczy działań związanych z uniknięciem własnego rozbicia. Stąd, cel realizowany w ramach różnych form manewru jest różny i nie wynika z jego formy, a z zadania realizowanego w ramach manewru.

Rysunek 6. Czynniki determinujące rodzaje i formy manewru

Przeciwnik jest uczestnikiem walki zbrojnej jako jej przedmiot i podmiot. Oznacza to, że jako przedmiot jest celem do strony przeciwnej. Natomiast jako podmiot działania jest kreatorem sytuacji operacyjno-taktycznej w obszarze realizowanego manewru. Strona realizująca manewr zwykle określa swoje działanie w stosunku do przeciwnika, jako przedmiotu walki zbrojnej. Stąd, też na wybór formy manewru wpływa również przeciwnik opisany czynnikiem rzeczowym. Jednak najważniejszym czynnikiem decydującym o formie manewru jest przeciwnik rozumiany jako podmiot walki zbrojnej. Realna ocena działania przeciwnika, jako podmiotu kreującego swoje cele w walce zbrojnej pozwala dokonać wyboru adekwatnych form manewru.

Siły wydzielone do realizacji manewru w aspekcie ich mobilności decydują o jego powodzeniu. Siły muszą być adekwatne do przeciwnika, obszaru, zadania i czasu jego realizacji. Środki przydzielone do realizacji manewru determinują środowisko jego realizacji. Żadna wspaniała koncepcja nie zostanie zrealizowana, jeżeli środki na jej realizację są niewystarczające.

Obszar manewru wskazuje jego rozmach oraz środowisko realizacji. Obszar charakteryzowany jest podstawowymi wielkościami fizycznymi takimi jak: odległość, szerokość, wysokość. Do potrzeb manewru wymagana jest charakterystyka geograficzna obszaru manewru. Relacje pomiędzy wartościami fizycznymi i cechami geograficznymi pozwalają wnioskować o realnych możliwościach wykonania manewru.

Czas jest tym czynnikiem, który decyduje o tym czy warunki nadal są korzystne do wykonania manewru. Ze względu na czas realizacja manewru może być zasadna lub nie. Oznacza to, że sytuacja operacyjno-taktyczna jest zmienna ponieważ kształtowana jest przez przeciwstawne podmioty działania. Stąd, czas w powodzeniu realizacji manewru odgrywa decydującą rolę. Wykonany manewr przyniesie oczekiwany efekt działania jeżeli będzie wykonany w krótkim czasie. Wówczas zostanie zwiększona wydajność siły realizującej manewr, ponieważ przeciwnik będzie zaskoczony co do miejsca, czasu i sposobu działania. Jego czas na przeciwdziałanie będzie bardzo krótki. Natomiast jeżeli manewr będzie rozłożony w dużym przedziale czasowym, wówczas przeciwnik będzie dysponował również większym czasem na zorganizowanie przeciwdziałania.

3.6. Cechy współczesnego manewru

Charakteryzując manewr celowo jest odwołać się do współczesnych i hipotetycznych warunków pola walki. Konieczność uwzględnienia cech przyszłego pola walki nie wynika z „wizjonerstwa”. Jest koniecznością, ponieważ każda epoka stwarza inne warunki do prowadzenia walki zbrojnej. Cechy wojen XX wieku nie muszą wystąpić w konfliktach XXI wieku, ale niektórych z nich nie można jednoznacznie wykluczyć. Ulega zmianie cel wojny, który pierwotnie wyrażał się w zdobywaniu: łowisk, skarbów, niewolników, surowców, rynków zbytu, terytorium.⁵¹ Taki cel wojny w przyszłości jest mało prawdopodobny, ale

⁵¹ Zob., M. Howard, *Wojna w dziejach Europy*, wyd., Ossolińskich, Wrocław 1990.

nie można wykluczyć sporów terytorialnych, zwłaszcza w obszarach gdzie stosunki prawne pomiędzy państwami nie są uregulowane. Wiek XX to okres w dziejach ludzkości prowadzenia wojen ideologicznych oraz pomiędzy narodami. *Czy takie wojny są możliwe w XXI wieku? Czy celem wojny będzie przenoszenie poglądów narodów i grup społecznych w inne obszary? Czy nadal będziemy chcieli zdobywać surowce i rynki zbytu narzędziami walki zbrojnej? (...). A może wyszczególnione cele wojny przestają być wartością, o którą będzie zabiegał współczesny człowiek? (...).* W wielu opracowaniach wskazuje się, że klasyczne cele wojny ulegną zmianie wraz z naszym globalnym systemem wartości. Celem samym w sobie dla wojny przestają być dobra materialne rozumiane tradycyjnie (obszar, surowce, rynki zbytu). Coraz powszechniej wskazuje się, że wartością XXI wieku będzie informacja, o którą będzie warto zabiegać. *Czy to oznacza, że informacja nabierze cech towaru? (...).* Cele wojny, których dzisiaj można wiele wyszczególnić, z pewnością będą determinowały działania militarne.

W aspekcie globalnych zmian zachodzących w umysłach społeczeństw demokratycznych można postawić tezę, że coraz częściej dobrem ogólnoludzkim, o które warto zabiegać jest pokój. Stąd, współczesne i przyszłe działania militarne coraz częściej będą prowadzone w aspekcie zapobiegania konfliktom zbrojnym. Dlatego też, należy liczyć się z koniecznością udziału sił narodowych w wielozadaniowych siłach międzynarodowych na rzecz utrzymania pokoju. Wskazuje to na konieczność działania nie na skutki kryzysu lub wojny, a na ich przyczyny. Stąd obszar, na którym mogą być realizowane cele wojny w imię pokoju światowego jest ograniczony globem ziemskim. Dla sił uczestniczących w takim konflikcie oznacza to, że wielkość obszaru wymaga innej mobilności wojsk niż dotychczas. Organizowanie działań zbrojnych nakierowanych na likwidację przyczyn przyszłej wojny wymaga szybkiego działania sił jakościowo innych niż obecne. Działanie powinno nastąpić bezpośrednio z miejsc bazowych na przyczynę kryzysu lub wojny. Idea działań zbrojnych na rzecz pokoju wy-

maga od interweniujących precyzji działania, a przede wszystkim nie stwarzania sytuacji, w których dochodzi do eskalacji działań zbrojnych. Stąd, wymagane jest działanie na punkty decydujące o przyczynach kryzysu lub wojny, a nie na środki ciężkości, z którymi starcie może doprowadzić do eskalacji działań. Wylizanie cech można „mnożyć”, ale *jakie wymagania te cechy stawiają przed manewrem strategicznym, operacyjnym i taktycznym?* W aspekcie współczesnych i przyszłych działań można postawić tezę, że wymagania wobec rodzajów manewru są takie same, ponieważ o nich decydują wnioski z oceny czynników operacyjnych. Każdy z rodzajów manewru posiada inne zadanie do realizacji w obszarze walki zbrojnej. Manewr strategiczny buduje środek ciężkości na teatrze działań wojennych. Manewr operacyjny używa środka ciężkości na cel kampanii lub operacji. Natomiast manewr taktyczny działa bezpośrednio na osiągnięcie celu walki zbrojnej – pobić przeciwnika. Pomimo różnych zadań realizowanych w ramach rodzajów manewru można postawić tezę, że współczesne cechy manewru w aspekcie charakteru przyszłych konfliktów i sposobów ich rozwiązywania do różnych rodzajów i form manewru są takie same. Za współczesne cechy manewru uznano:

- wielowymiarowość;
- bezpośrednie działanie z miejsc bazowych na cel;
- działanie własnym środkiem ciężkości na punkty decydujące przeciwnika, a nie bezpośrednio na jego środek ciężkości;
- odwrotne proporcje pomiędzy obszarem a siłami wykonującymi manewr;
- wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie.

Wielowymiarowość to cecha odnosząca się do postrzegania realizacji manewru w wielu środowiskach walki. Oznacza to takie działanie, w którym manewr lądowy jest wspierany manewrem powietrznym lub morskim i odwrotnie. Idea wielowymiarowości jest cechą adekwatną do wielowymiarowego pola walki. W przyszłych konfliktach należy podejmować takie działanie i w takim

środowisku walki, w którym istnieje pewność co do realizacji celów kampanii, operacji lub walki przy jak najmniejszych nakładach i stratach własnych. Wielowymiarowość to również cecha współczesnych operacji połączonych, w ramach których w przyszłych konfliktach mogą być likwidowane ich źródła lub skutki.

Bezpośrednie działanie z miejsc bazowych na cel jest wymogiem sprawnego i szybkiego działania. Czas we współczesnych i przyszłych konfliktach będzie odgrywał coraz większą rolę. Idea nowoczesnego manewru polega na działaniu bezpośrednio na przyczynę lub skutki z miejsc bazowych. Dotychczas każdy manewr poprzedzony był koncentracją masy manewrującej. A następnie wykonywano manewr uderzenia. We współczesnym manewrze coraz częściej będzie chodziło o szybkie działanie tak w wymiarze narodowym jak i sojuszniczym. Stąd mając na uwadze potrzebę szybkiego i precyzyjnego działania należałoby przewidywać działanie sił bardzo mobilnych. Zdolnych realizować zadania planowania i organizowania manewru w miejscach bazowych i z nich wykonywać uderzenia. Oznacza to również, że obszar działania nie będzie determinowany rejonem bezpośredniego konfliktu. Obszar działania powiększy się o przestrzeń i środowiska, z których będzie organizowana i prowadzona walka.

Działanie własnym środkiem ciężkości na punkty decydujące przeciwnika, a nie bezpośrednio na jego środek ciężkości oznacza precyzję działania i idee prowadzenia kampanii, operacji lub walki nie na wyniszczenie. W tak rozumianej precyzji chodzi głównie o zabranie przeciwnikowi możliwości działania. Manewrem na decydujące punkty należy osłabić środek ciężkości przeciwnika i oznacza to również posiadanie przewagi w miejscach decydujących. Działanie na punkty decydujące to również możliwość poniesienia mniejszych strat, ponieważ zawsze będziemy operować przewagą co do sytuacji, czasu, siły i sposobu działania.

Odwrotne proporcje pomiędzy obszarem, a siłami wykonującymi ma-

newr są wyrazem zwiększającego się obszaru działania. Poszukując współczesnej istoty manewru należy szukać proporcji pomiędzy siłami manewrującymi, a obszarem i zamierzonym celem do osiągnięcia. Pierwotnie *siły były proporcjonalne do obszaru działania* i zależność ta utrzymywała się do drugiej połowy XX wieku. Współczesność wskazuje na inne proporcje - *siły są odwrotnie proporcjonalne do obszaru*. Zależność taką umacniają możliwości manewrowe współczesnych wojsk oraz przewartościowanie ich ilościowej siły bojowej na jakość. Stąd można postawić tezę, że *w przyszłych konfliktach obszar, na który będzie wykonywany manewr niewspółmiernie wzrośnie, natomiast siły przeznaczane do jego realizacji będą proporcjonalnie maleć*. Nie oznacza to zaniku siły manewrującej. Oznacza to tylko tyle, że celem manewru nie będzie środek ciężkości przeciwnika, a precyzyjnie zdefiniowane punkty decydujące w danej operacji. Likwidacja punktów decydujących w naturalny sposób powinna doprowadzić do osłabienia środka ciężkości przeciwnika, który przestanie spełniać swoją dotychczasową rolę. Wskazuje to również na inny niż pierwotnie aspekt manewru, którym było doprowadzenie do bitwy generalnej. *Współczesny manewr powinien doprowadzić do maksymalnego osłabienia środka ciężkości przeciwnika, ale nie poprzez fizyczne jego zniszczenie, a poprzez selektywne oddziaływanie na punkty decydujące w kampanii, operacji i walce*. Przy takich założeniach, współczesnym zadaniem manewru będzie większe działanie na sferę zabezpieczającą funkcjonowanie sił zbrojnych. Nie wyklucza to również dążenia do bitwy, ale nie w rozumieniu starcia dwóch przeciwstawnych środków ciężkości.

Odwrotne proporcje pomiędzy obszarem, a siłami wykonującymi manewr wynikają z cech współczesnej walki zbrojnej. Współcześnie maleją liczebnie zaangażowane siły, ale obszar działania pozostaje ten sam lub się zwiększa. Nie chodzi tutaj o absurdalny zanik masy manewrującej. Ideą jest używanie mobilnych sił, zdolnych szybko przenosić środek ciężkości kampanii, operacji lub walki. Stąd atutem siły manewrującej nie jest jej wzrost masy, a mobilności.

Powstawanie odwrotnych proporcji sił do obszaru jest możliwe ze względu na ich nowoczesność. Angażowanie coraz mniejszych sił stawia coraz większe wymagania przed manewrem, którego zadaniem jest podnoszenie ich wartości. W aspekcie czasu łatwiej zorganizować działanie małej struktury i podjąć nią działanie. Łatwiej jest zamaskować działanie i wprowadzić w błąd przeciwnika co do czasu rozpoczęcia działania. Aby osiągnąć powodzenie w dużym obszarze relatywnie małymi siłami należy dążyć do używania nowoczesnych i mobilnych wojsk.

Wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie polega nie tylko na wsparciu logistycznym i zabezpieczeniu bojowym. To również przedsięwzięcia realizowane przez różne komponenty sił zbrojnych i rodzaje wojsk nie uczestniczące bezpośrednio w manewrze na ich korzyść. Każdy manewr, aby osiągnąć swój cel, musi wszechstronnie być przygotowany i pod każdym względem zabezpieczony. Manewr w swojej istocie powinien być wyjątkowo prosty w zamiarze i wykonawstwie, aby jego treść była właściwie i jednoznacznie rozumiana przez wszystkich wykonawców. Realizacja manewru w dużym stopniu zależy od sprawnego systemu dowodzenia, właściwego przygotowania i wyszkolenia wojsk oraz od umiejętności organizatorskich dowódców i oficerów sztabu poszczególnych szczebli dowodzenia. Szczególną rolę w czasie przygotowywania i wykonywania manewru należy przypisać dobremu współdziałaniu wojsk lądowych z lotnictwem, siłami i środkami obrony powietrznej oraz współdziałaniu pomiędzy rodzajami wojsk i służbami logistycznymi.

kryzysu i wojny na priorytetowych drogach samochodowych (PDS). Natomiast w okresie pokoju jest organizatorem przemieszczania wojskowych kolumn po drogach publicznych. Priorytetem podczas przemieszczania wojsk w okresie pokoju jest zapewnienie bezpieczeństwa innym użytkownikom systemu komunikacyjnego.

W systemie KRW istotną rolę odgrywa **podsystem prognostyczny** rozmieszczony funkcjonalnie i zadaniowo w różnych komórkach organizacyjnych SG WP oraz różnych ministerstw⁵⁴. Pomiędzy pionem militarnym systemu obronności państwa, a podsystemem kierowania obronnością zawiązana jest relacja informacyjna, której istotą jest uzgadnianie, konsultowanie oraz opiniowanie rozwoju przestrzennego systemu komunikacji państwa w aspekcie obronności.

Podsystem planowania strukturalnie i funkcjonalnie rozmieszczony jest w pionach organizacyjnych SG WP. Kompetencje dotyczące planowania przemieszczania wojsk spoczywają na organach dowodzenia pionu operacyjnego, który rozstrzyga o kierunkach, terminach i sposobach ruchu wojsk.

Podsystem kierowania ponosi odpowiedzialność za organizowanie i funkcjonowanie systemu KRW. Strukturalnie i funkcjonalnie umiejscowiony jest w logistyce w organach transportu i ruchu wojsk.

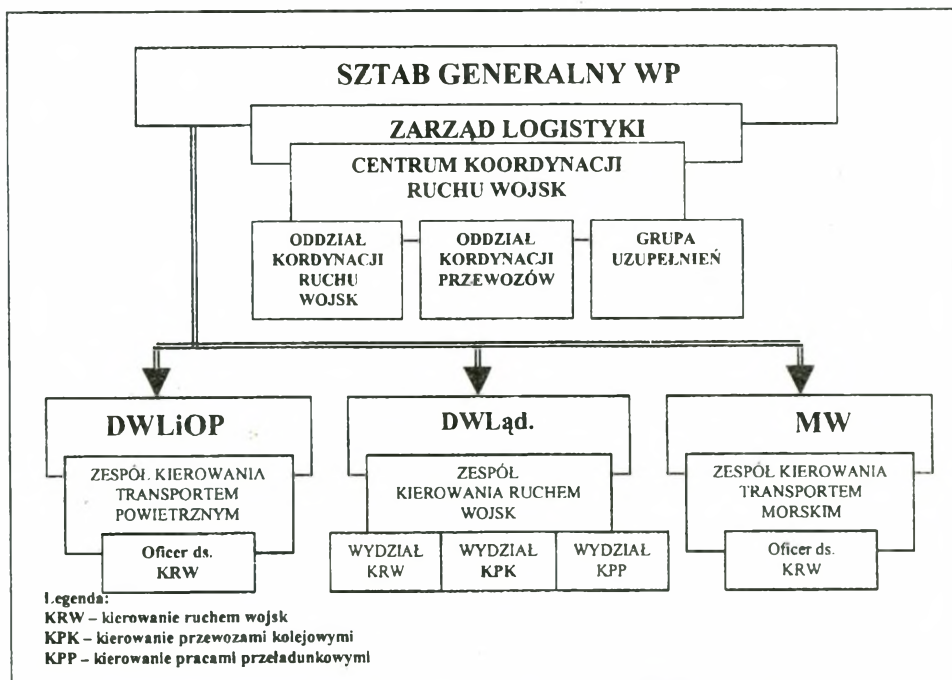
Podsystem użytkowników w okresie kryzysu i wojny na PDS zawężony jest tylko do użytkowników wojskowych. W okresie pokoju natomiast zawiera w sobie wszystkich użytkowników korzystających z systemu komunikacyjnego państwa. Przemieszczenia wojskowe wkomponowane są w system cywilnego ruchu. Głównym determinantem ich przemieszczania jest zachowanie bezpieczeństwa innych użytkowników.

⁵⁴ W zakresie komunikacji głównym koordynatorem jest Ministerstwo Infrastruktury oraz Centralny Urząd Planowania Przestrzennego.

Podsystem infrastruktury komunikacyjnej zawiera w sobie urządzenia komunikacyjne oraz organy zarządzające i utrzymujące je. Jest to bardzo złożony podsystem ze względu na występowanie wielu podmiotów prawnych, które są właścicielami urządzeń komunikacyjnych.

Podsystem informacyjny to interakcyjne oddziaływanie na siebie różnych podsystemów i elementów wchodzących w ich skład w procesie prognozowania, planowania, wykorzystania infrastruktury komunikacyjnej i kierowania ruchem wojsk.

Wojskowy system kierowania ruchem wojsk znajduje się w SG WP, a swoje organy wykonawcze posiada na poziomie rodzajów sił zbrojnych i okręgów wojskowych (rys.8).

Rysunek 8. Usytuowanie centralnych organów kierowania ruchem wojsk

Głównym zadaniem centrum koordynacji ruchu wojsk jest:⁵⁵

- koordynowanie i kierowanie przemieszczaniem: powietrznym, morskim i lądowym własnych wojsk na terytorium państwa;
- akceptowanie, koordynowanie i kierowanie przemieszczaniem wojsk sojusznicznych na terytorium państwa zgodnie z planem ich operacyjnego użycia;
- koordynowanie przemieszczania wojsk własnych przez obszar innego państwa;
- tworzenie możliwości do wykorzystania własnych zasobów transportowych oraz infrastruktury komunikacyjnej do potrzeb wojsk sojusznicznych wydzielonych do działania na terytorium naszego państwa.

Do głównych zadań zespołów kierowania wojsk lądowych należy:

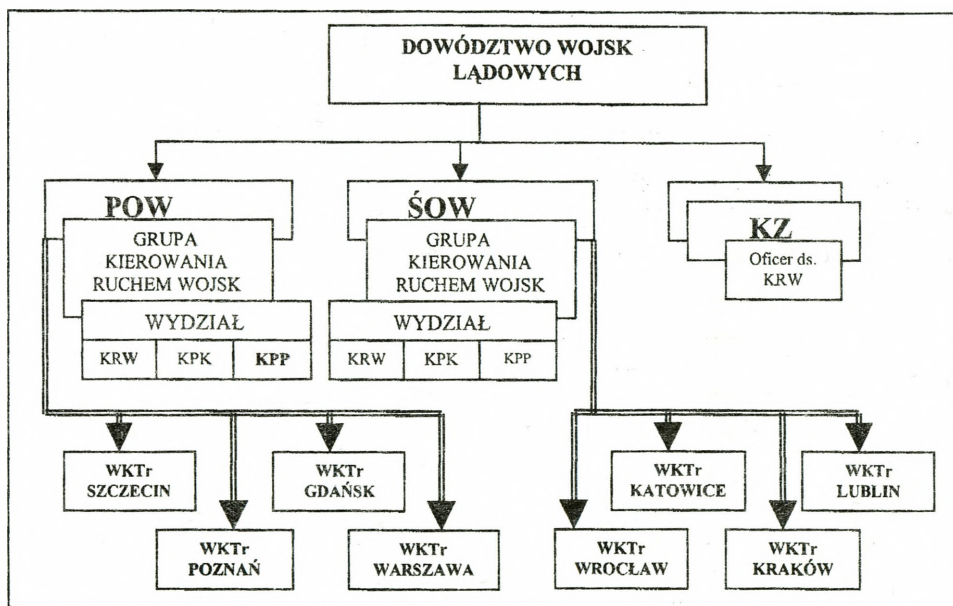
- planowanie ruchu na: centralnych drogach samochodowych (CDS), priorytetowych drogach samochodowych (PDS) oraz uzupełniających drogach samochodowych (UDS);
- planowanie przemieszczania wojsk transportem kolejowym i uzgadnianie tego z oddziałem ruchu koordynacji wojsk;
- planowanie przemieszczania wojsk lądowych transportem powietrznym i morskim oraz uzgadnianie tych planów z oddziałem ruchu koordynacji wojsk;
- planowanie prac przeładunkowych dotyczących rodzaju sił zbrojnych;
- przekazywanie zapotrzebowań na przemieszczanie do grup kierowania ruchem wojsk okręgu wojskowego (GKRW OW).

Do poziomu rodzajów sił zbrojnych system KRW spełnia głównie funkcje planistyczną i koordynującą w zakresie wykorzystania infrastruktury komunikacyjnej. Ponadto realizuje zadania związane z budowaniem a w przyszłości z uaktualnianiem bazy danych dotyczących infrastruktury komunikacyjnej

⁵⁵ Por., Sojusznicza połączona Doktryna Transportu i Ruchu Wojsk. AJP-4.4, ZTiRW P4 SG WP, Rozdział II. (tłumaczenie W. Barczykowski).

państwa. W zakresie planowania transportów powietrznych główną rolę koordynatora odgrywa ZKTP w dowództwie WLiOP. Natomiast w zakresie przewozów morskich ZKTM w dowództwie MW.

Na poziomie okręgów wojskowych zadania SKRW polegają na zarządzaniu organami kierowania ruchem na PDS, CDS oraz UDS (rys. 9). W korpusach realizowane jest planowanie przemieszczania wojsk oraz przekazywanie zapotrzebowań do GKRW na rodzaj dróg i ich położenie lub środki transportu.

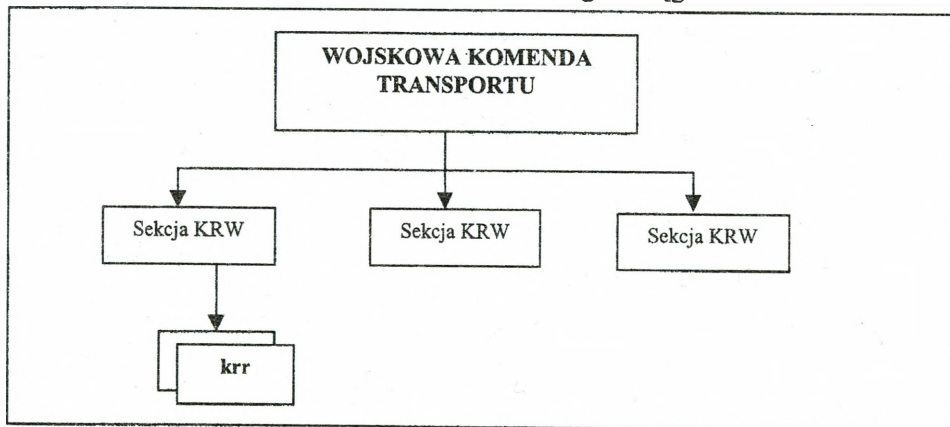
Rysunek 9. Wykonawcze organy kierowania ruchem wojsk

Wydział kierowania ruchem wojsk jest głównym organem zarządzającym systemem w granicach okręgu. W ramach okręgów wojskowym komendom transportu (WKTr) zostały przydzielone obszary odpowiedzialności określone granicami administracyjnymi województw. Obszary odpowiedzialności WKTr:

- SZCZECIN – woj. zachodniopomorskie;
- POZNAŃ – woj. wielkopolskie;
- WROCLAW – woj. lubuskie, dolnośląskie;
- KATOWICE – woj. śląskie, opolskie, łódzkie;

- GDAŃSK – woj. pomorskie, kujawsko-pomorskie;
- WARSZAWA – woj. mazowieckie, warmińsko-mazurskie, podlaskie;
- LUBLIN – woj. lubelskie, podkarpackie;
- KRAKÓW – woj. małopolskie, świętokrzyskie.

W obszarach odpowiedzialności WKTr realizują zadania wykonawcze związane z zabezpieczeniem bezkolizyjnego przemieszczania wojsk. Struktura organizacyjna WKTr jest taka sama (rys 10). W jej składzie znajdują się trzy sekcje: KRW, zabezpieczenia przewozów (ZP), przeładunków i sieci transportu (PiST). W okresie pokoju w WKTr SZCZECIN i WROCŁAW funkcjonują rozwinięte kompanie regulacji ruchu, które realizują zadania związane z kierowaniem ruchem wojsk na całym obszarze własnego okręgu.

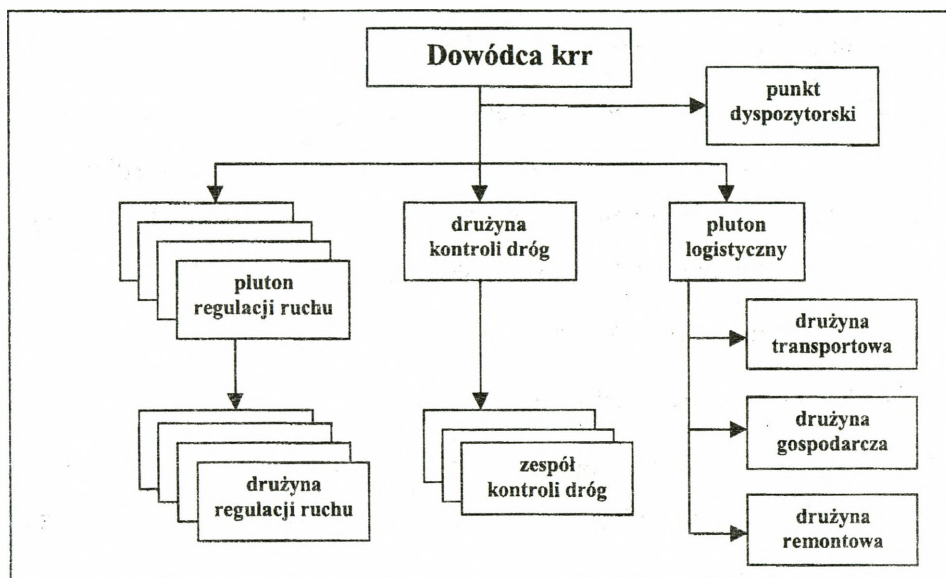
Rysunek 10. Struktura WKTr

Obszary odpowiedzialności WKTr wynikają z potrzeby powiązania działalności komend w czasie pokoju z organami administracji państwowej i samorządowej oraz administracji resortowej zarządzające infrastrukturą komunikacyjną oraz środkami transportu.

Kompania regulacji ruchu (rys. 11) realizuje zadania bezpośrednio na PDS, CDS oraz UDS w zakresie:

- kierowania ruchem – dotyczy to egzekwowania ustalonych planów;
- wskazywania dróg objazdu;

- rozpoznania dróg;
- prowadzenia ewidencji przemieszczanych kolumn i pojazdów.

Rysunek 11. Struktura kompanii regulacji ruchu

Kompania regulacji ruchu może jednocześnie ze składu plutonów regulacji ruchu wystawić 16 posterunków regulacji ruchu, które mogą kierować ruchem wojsk na odcinku 120-150 km. Ze składu drużyny kontroli dróg może wystawić trzy zespoły kontrolno-pilotażowe.

W okresie pokoju uzgodnieniom z instytucjami cywilnymi zgodnie z obowiązującymi przepisami podlegać będą przemieszczenia:

- kolumn (powyżej 5 pojazdów) przekraczających granice państwa;
- pojazdów nienormatywnych;
- pojazdów transportujących materiały niebezpieczne;
- kolumn od 20 pojazdów na obszarze kraju.

W okresie kryzysu i wojny kierowaniu i kontroli podlegać będą kolumny i pojedyncze pojazdy wykonujące ruch na PDS. System KRW poprzez rozwijaną sieć posterunków kontroli (regulacji) ruchu funkcjonalnie dowiązany będzie

do sieci dróg znaczenia obronnego. Docelowy układ sieci drogowej będzie stanowiło 21 Centralnych Dróg Samochodowych, w tym:

- 13 dróg o ogólnym kierunku wschód – zachód;
- 5 dróg o kierunku północ – południe;
- 3 drogi pośrednie, położone między ww. drogami, łączące obszar Polski po tzw. „przekątnej”. W klasyfikacji sieci dróg kołowych, typowanej do zabezpieczenia potrzeb obrony państwa, oprócz CDS i PDS przewiduje się Uzupełniające Drogi Samochodowe.

Za utrzymanie przejezdności na ww. sieci dróg odpowiadają:

- **siły stacjonarne** przedsiębiorstw drogowo - mostowych;
- **jednostki zmilitaryzowane** - oddziały przepraw promowych Ministerstwa Transportu i Gospodarki Morskiej i oddziały mostowe Ministerstwa Środowiska.
- **jednostki wojsk inżynierskich.**

Do podstawowych funkcji systemu kierowania ruchem wojsk należy zaliczyć: planowanie, kierowanie i kontrolę oraz regulację ruchu.

Planowanie ruchu - wynika z potrzeby maksymalnego wykorzystania przepustowości obsługiwanej sieci PDS oraz zapewnienia sprawnego i bezkolidyjnego ruchu kolumn sił zbrojnych. Zasadniczym celem i końcowym efektem planowania ruchu powinno być określenie i przekazanie do wiadomości wszystkich zainteresowanych organów dowodzenia i zarządzania (do dowódców kolumn i komendantów punktów dyspozytorskich kompanii regulacji ruchu włącznie) informacji dotyczących czasu wejścia, marszu, zejścia i przekraczania PDS, a w odniesieniu do wojsk operacyjnych i wzmocnienia sojuszu - terminów wydzielenia dróg na ich potrzeby.

Kierowanie ruchem wojsk - obejmuje zespół przedsięwzięć organizacyjnych podejmowanych w celu przywrócenia ruchu wojsk, zerwanego w wyniku nieprzewidzianych zmian w sytuacji drogowej lub zainicjowania ruchu wojsk na skutek zmian w planach przemieszczania.

Kontrola ruchu wojsk - obejmuje zespół przedsięwzięć organizacyjnych, związanych z planowaniem, opracowywaniem tras, sporządzaniem rozkładów oraz kontrolowaniem ruchu, osób i ładunków po drogach samochodowych. Kontrolę ruchu wojsk prowadzi się w celu:

- posiadania aktualnej informacji o przebiegu ruchu wojsk,
- rozpoznania na czas utrudnień jakie mogą wystąpić w czasie przemieszczania wojsk.

Regulacja ruchu - obejmuje określenie wojskom kierunku ruchu, utrzymywanie ustalonego porządku, kontrolę przestrzegania przez wojska przepisów ruchu na drogach, zasadę wykluczającą skupianie wojsk, a także przestrzeganie przez wojska zasad maskowania.

Regulacja ruchu realizowana będzie poprzez:

- stałe posterunki regulacji ruchu;
- ruchome posterunki regulacji ruchu (pilotowanie kolumn);
- oznakowanie PDS znakami i wskaźnikami drogowymi oraz okresowe ich patrolowanie.

Powyższe założenia wskazują, że proces porządkowania problemów przemieszczania wojsk na obszarze kraju rozpoczął się. Zostały uwzględnione potrzeby kierowania ruchem wojsk przez organy wojskowe we wszystkich okresach funkcjonowania państwa, na poziomie adekwatnym do potrzeb. Z powyższych założeń wynika że w procesie przemieszczania będą partycypować różne podmioty gospodarcze oraz instytucje, stąd zasadne wydaje się badanie ich możliwości i zasad współpracy pomiędzy nimi.

Zakończenie

Wnioski przedstawione w niniejszym opracowaniu wskazują znaczenie i zadania przegrupowania i manewru w obszarze walki zbrojnej. Podkreślają rolę przegrupowania w początkowej fazie kryzysu lub konfliktu, jako instrumentu przygotowania sił zbrojnych na różnych poziomach do prowadzenia walki zbrojnej. Proces przegrupowania wyraża zmianę ugrupowania zakończoną przyjęciem ugrupowania do przewidywanych działań. W pięcioetapowym modelu operacji zjawisko przegrupowania występuje w etapie koncentracji, przegrupowania do obszaru działania, wyjścia z obszaru działania i przegrupowania się do rejonu odtworzenia zdolności bojowej lub dekoncentracji. Manewr występuje tylko w etapie działania, ponieważ jest zjawiskiem dwupodmiotowym. Ze względu na rolę w osiągnięciu zwycięstwa jest nieodłącznym elementem pola walki.

Istotą manewru jest koncentrowanie lub rozpraszanie sił w taki sposób, aby położenie przeciwnika stało się niekorzystne. Manewr jest środkiem, za pomocą którego dowódca tworzy określone warunki do stoczenia bitwy lub jej uniknięcia. Umiejętne stosowanie manewru ułatwia i umożliwia uzyskanie elementu przewagi. Dzięki niej można osiągnąć cel walki zbrojnej przy mniejszych nakładach i jednocześnie stratach własnych. Stąd wszelkie działania z obszaru walki zbrojnej należy opierać na manewrze, bo dzięki manewrowi można podnieść wartość bojową własnych wojsk.

Osiągnięcie powodzenia w walce jest możliwe jeżeli w kategorii, w której zakładamy pobić przeciwnika uzyskamy przewagę. Stosując manewr można:

- stworzyć dogodne warunki do skutecznego użycia posiadanych sił i środków;
- osiągnąć zaskoczenie;
- wykonać nieoczekiwane uderzenie;
- uniknąć starcia z przeciwnikiem na niekorzystnych warunkach.

Biorąc pod uwagę wyżej wymienione możliwości, które daje manewr, można postawić przeciwnika w niekorzystnej do niego sytuacji. Można postawić tezę, że we wszystkich rodzajach starć zbrojnych celem zastosowania manewru jest osiągnięcie przewagi nad przeciwnikiem w określonej kategorii. Nie oznacza to, że doprowadzenie do koncentracji w określonym czasie i miejscu większej niż po stronie przeciwnika liczby sił i środków jest konieczne, aby osiągnąć przewagę. *Moment przewagi, do której prowadzi manewr, polega między innymi na zaskoczeniu. Zajęciu w stosunku do przeciwnika takiego położenia, które postawi go w możliwie najtrudniejszych warunkach.* W wyniku celowego i właściwie wykonanego manewru, można nie tylko spotęgować siłę uderzenia, lecz także siłę oporu. Poprzez manewr można osiągnąć efekt zaskoczenia w wyniku czego jest możliwe przejęcie inicjatywy i narzucenie przeciwnikowi własnego sposobu działania. Wykonanie manewru wymaga racjonalnego wykorzystania właściwości obszaru oraz mobilności wojsk własnych i sytuacji, w której manewr jest realizowany.

Analizując rozwój manewru w aspekcie historycznym, można zauważyć, że zasadniczy wpływ na jego kształtowanie się i rozwój miało wyposażanie wojsk w coraz doskonalszą technikę bojową i środki walki. Możliwość wykonania różnych form manewrów w tym samym czasie, powoduje wzrost dynamiki polu walki.

Spis literatury

1. Balcerowicz B., Pokój i „nie-pokój”, Bellona, Warszawa 2002.
2. Bujak A. Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2002.
3. Clausewitz C., O wojnie, MON, Warszawa 1958.
4. Doktryna operacyjna wielonarodowych połączonych sił Sojuszu AJP-01, 1997.
5. Doktryna, działania komponentu lądowego ATP-3.2, 2000 (projekt wstępny).
6. Feret S., Polska sztuka wojenna 1918-1939, MON, Warszawa 1972.
7. Foch F., Zasady sztuki wojennej, WIN-W, Warszawa 1924.
8. Galewski Z., Czynniki powodzenia we współczesnej walce, MON, Warszawa 1986.
9. Howard M., Wojna w dziejach Europy, Ossolineum, Wrocław 1990.
10. Jomini H., Zarys sztuki wojennej, MON, Warszawa 1966.
11. Kaczmarek W., Bojarski R., Joniak J., Podstawowe determinanty działań operacyjnych na obszarze kraju „KRAJ”, AON, Warszawa 2001.
12. Kaczmarek W., Kierunki rozwoju sztuki operacyjnej w aspekcie teorii prognoz, AON, Warszawa 2000.
13. Koziej S., Teoria sztuki wojennej, Bellona, Warszawa 1993.
14. Koziej S., Działania operacyjne wojsk lądowych, AON, Warszawa 1992.
15. Leksykon wiedzy wojskowej, MON, Warszawa 1979.
16. Liddell Hart B. H., Strategia, działania pośrednie, MON, Warszawa 1959.
17. Ludendorff E., Wojna totalna, MON, Warszawa 1959.
18. Mossor S., Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny, Warszawa 1986.
19. Murawski T., Czupryński A., Przegrupowanie operacyjne wojsk lądowych, AON, Warszawa 1997.
20. Nowinkow J.Z., Swierdłow F.D., Manewr w walce ogólnowojskowej, MON, Warszawa 1969.
21. Nożko K., Maskowanie, zaskoczenie i manewr w działaniach operacyjno-taktycznych systemu obronnego Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa 1994.
22. Nożko K., Walka o przewagę, MON, Warszawa 1985.
23. Nożko K., Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej, Warszawa 1973.
24. Nożko K., Zasady współczesnej sztuki wojennej w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa 1991.
25. Obrusiewicz M., Wielonarodowe połączone siły zadaniowe CJTF, AON, Warszawa 2002.
26. Podręcznik polowy wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych 100-5 FM, AON, Warszawa 1994.
27. Red. Kaczmarek W., Problemy przygotowania i prowadzenia operacji zaczepnych na obszarze kraju „UDERZENIE”, AON, Warszawa 2002.
28. Red., Huzarski M., Taktyka ogólna wojsk lądowych, AON, Warszawa 2001.
29. Red., Krauze M., Szulc B., Sztuka wojenna (konteksty teoretyczne i praktyczne), Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2000.
30. Red., Wiatr M., Myślenie i działanie operacyjne jako przedmiot kształcenia . „IDEA-1”, AON, Warszawa 2000.
31. Red., Zieliński J., Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej, AON, Warszawa 2002.
32. Regulamin działań taktycznych sił lądowych ATP-35 (B), NATO, jawne, trzeci projekt wstępny.
33. Regulamin działań wojsk lądowych, DWŁąd., Warszawa 1999.
34. Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDV 100/100, Warszawa, AON 1993.

35. Rola-Arciszewski S., Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy, Główna Księgarnia Wojskowa, Warszawa 1934.
36. Sadowski S., Koncepcja rozwinięcia sił zbrojnych do połączonej operacji obronnej, AON, Warszawa 2000.
37. Sadowski S., Podstawowe zagadnienia teorii walki zbrojnej, AON, Warszawa 2002.
38. Sadowski S., Wyznaczniki klasyfikacyjne w sztuce operacyjnej, Warszawa, AON 1999.
39. Sawkin W., Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki, MON, Warszawa 1974.
40. Sikorski J., Zarys historii wojskowości powszechnej, MON, Warszawa 1972.
41. Sikorski W., Przyszła wojna, MON, Warszawa 1984.
42. Skibiński F., Rozważania o sztuce wojennej, WIH, Warszawa, 1990.
43. Sojusznicza Połączona Doktryna Transpotru i Ruchu Wojsk. AJP-4.4. Tłumaczenie W. Barczykowski.
44. Strasburger D., Zasady sztuki wojennej, Warszawa 1996.
45. Sun Tzu, Sztuka wojny, Wydawnictwo Przedświt, Warszawa 1994.
46. Szulc B., Zieliński J., Sadowski S., Prawa i reguły walki zbrojnej, AON, Warszawa 1997.
47. Ścibiorek., Wojna czy pokój, Ossolineum, Warszawa 2000.
48. Toffler A. i H., Wojna i antywojna, Wyd., Muza SA, Warszawa 1997.
49. Toffler A., Trzecia fala, PIW, Warszawa 1980.
50. Varvarovsky L. Manewrowość, MON, Warszawa 1962.
51. Wiatr M., Między strategią a taktyką, Adam Marszałek, Toruń 1999.
52. Wróblewski R., Wprowadzenie do strategii wojskowej, AON, Warszawa 1998;
53. Wyszczelski L., Historia Myśli Wojskowej, AON, Warszawa 2000.
54. Wyszczelski L., Wizje prowadzenia wojen w myśli wojskowej XX wieku i ich wpływ na zmiany w sztuce wojennej, AON, Warszawa 2001.
55. Zieliński J., Prowadzenie powietrzno-lądowej operacji przez korpus „OKRĘG”, AON, Warszawa 1998.
56. Zieliński J., Sztuka wojenna w nowych uwarunkowaniach, AON, Warszawa 2000.
57. Zieliński J., Zasady sztuki wojennej – operacyjne aspekty, AON, Warszawa 1994.

PUBLIKACJE AKADEMII OBRONY NARODOWEJ

do nabycia w Wydziale Wydawniczym AON
al. gen. A. Chruściela 103, bl. 2
00-910 Warszawa, tel./faks 681 37 52

- H. Binkowski, A. Ciupiński – **Polityka obronna i siły zbrojne partnerów Polski z Grupy Wyszehradzkiej**
- R. Bojarski – **Operacja obronna**
- R. Bojarski – **Główne problemy działań operacyjnych**
- J. Brzozowski – **Metodyka zajęć grupowych**
- A. Bujak – **Praca w terenie na szczeblach taktycznych według standardów NATO**
- M. Cieślarczyk, P. Krawczyk, Z. Korulczyk – **Poradnik metodyczny autorów prac kwalifikacyjnych**
- A. Ciupiński, R. Białoskórski – **Wczesne ostrzeżenie i zapobieganie współczesnym konfliktom zbrojnym w strategii Sojuszu Północnoatlantyckiego**
- J. Czaja – **Stolica apostołska wobec integracji europejskiej**
- A. Dawidczyk – **Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI w.**
- W. Drażczyk – **Logistyka sił powietrznych w działaniach wielonarodowych**
- **Działania (operacje) połączone**. Materiały z konferencji naukowej
- M. Gąska – **Kompetencje organów władzy wykonawczej w dziedzinie obronności państwa i sił zbrojnych**
- M. Gąska, A. Ciupiński – **Międzynarodowe prawo humanitarne**
- M. Gąska – **Obronność w aktach prawnych RP**
- J. Gotowała – **Lotnictwo XXI wieku**
- J. Groskrejc – **Antropologiczne i aksjologiczne aspekty edukacji oficerów**
- J. Groskrejc – **Nauczyciel w edukacji. Funkcje – kompetencje – koncepcje kształcenia**
- J. Halik – **Metodyka opracowania pracy magisterskiej i studyjnej**
- H. Herman – **Działania specjalne w wojnach i konfliktach zbrojnych po II wojnie światowej**
- M. Huzarski (red.) – **Taktyka ogólna wojsk lądowych**
- K. Jałoszyński – **Terroryzm antyizraelski**
- K. Jałoszyński – **Terroryzm czy terror kryminalny w Polsce?**
- K. Jałoszyński – **Zagrożenie terroryzmem w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz w Stanach Zjednoczonych**
- J. Janczak – **Zakłócanie informacyjne**
- T. Jemiolo – **Globalizacja. Szanse i zagrożenia**
- T. Jemiolo, K. Malak (red.) – **Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej**
- A. Józwiak, Cz. Marcinkowski – **Wybrane problemy współczesnych operacji pokojowych**
- L. Kanarski, P. Gawliczek – **Przywództwo w armiach NATO**
- L. Kanarski, B. Rokicki (red.) – **Teoria i praktyka przywództwa wobec wyzwań edukacyjnych**
- J. Kardas, K. Lorant – **Wybrane problemy bezpieczeństwa i obronności państwa w opiniach pracowników administracji publicznej**
- J. Kardas – **Edukacja kadr administracji publicznej na Wyższych Kursach Obronnych**
- Cz. Kącki – **Israel. Jego wpływ na rozwój sytuacji w regionie Bliskiego Wschodu**
- W. Kitler (red.) – **Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP**
- W. Kitler – **Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System (rozprawa habilitacyjna)**
- Z. Klawitter – **Wybrane aspekty systemu dowodzenia brygady zmechanizowanej (pancernej) w działaniach taktycznych**
- T. Kochański – **Logistyka międzynarodowa**
- S. Korzeniowski – **Żandarmeria wojskowa**
- M. Koziański – **Umowa offsetowa i inne formy udziału państwa w międzynarodowym obrocie gospodarczym**
- M. Kozub – **Lotnictwo w operacjach połączonych**
- M. Kozub – **Lotnictwo w bojowym poszukiwaniu i ratownictwie**
- J. Kręcikij – **Metodyka pracy sekcji dowodzenia stanowiska dowodzenia oddziału i związku taktycznego**
- R. Kwecka – **Informacja w walce zbrojnej**

- L. Łukaszuk – Europejskie prawo pokoju i bezpieczeństwa
- T. Majewski – Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych
- J. Marczak (red.) – Samoorganizacja społeczeństwa na rzecz bezpieczeństwa powszechnego. Samoobrona powszechna III RP
- Z. Maślak, K. Kozłowski, P. Krawczyk – Podstawy użycia lotnictwa myśliwskiego
- Z. Maślak (oprac.) – Informacje w obronie powietrznej – potrzeby, wymagania, zagrożenia. Materiały z sympozjum naukowego
- W. Michalak – Dominacja z powietrza
- J. Michniak (red.) – Projektowanie struktury organizacyjnej dowództwa brygady zmechanizowanej (pancernej)
- G. Nowacki – Informacja w walce zbrojnej. Materiały z sympozjum naukowego
- G. Nowacki – Strategiczne siły jądrowe wybranych państw
- G. Nowacki – Rozpoznanie satelitarne USA i Federacji Rosyjskiej
- E. Nowak – Gospodarowanie zasobami majątkowymi
- I. Nowak – Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku. Sprzęt i środki wojsk chemicznych
- M. Obrusiewicz – Wielonarodowe połączone siły zadaniowe CJTF
- J. Pawłowski, A. Ciupiński (red.) – Umędzarnodowiony konflikt wewnętrzny
- J. Płaczek – Ewolucja polskiej myśli obronno-ekonomicznej w latach 1976–2000
- J. Płaczek (red.) – Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych. Szanse i zagrożenia
- A. Polak – Wybrane zagadnienia obrony wybrzeża w Polsce (1920–2002)
- Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów (praca zbiorowa)
- K. Przeworski – Ewakuacja jako sposób ochrony ludności
- A. Radomyski – Zagrożenie śmigłowcowe dywizji zmechanizowanej
- S. Sadowski – Podstawowe zagadnienia teorii walki zbrojnej
- P. Sienkiewicz – 5 wykładów
- A. Skrabacz – Kobiety w obronie narodowej Polski u progu XXI w.
- Z. Skwarek – Powietrzne systemy wczesnego wykrywania i powiadamiania
- K. Słaboń – Sytuacja jeńców wojennych w konflikcie iracko-irańskim (1980–1988)
- J. Słowik – Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerną) w natarciu
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego (praca zbiorowa)
- Słownik terminów z zakresu psychologii (praca zbiorowa)
- M. Soloducha, P. Malinowski – Użycie artylerii w szczególnych rodzajach działań bojowych
- H. Spustek – Wybrane zagadnienia badań operacyjnych I modelowania liniowego
- Z. Stachowiak – Metodyka i metodologia pisania prac kwalifikacyjnych (licencjackich, magisterskich i podyplomowych)
- R. Stępień (red.) – Edukacja w wyższych szkołach wojskowych
- M. Strzoda, N. Prusiński – System dowodzenia. Terminologia. Część I
- R. Szybra – Powietrzna sztuka operacyjna wybranych państw
- B. Szulc, T. Majewski (red.) – Rozwój kompetencji kierowniczych. Pomiar motywacji studentów i absolwentów AON do rozwoju kompetencji kierowniczych
- E.A. Wesółowska, A. Szerauc (red.) – Patriotyzm – Obronność – Bezpieczeństwo
- J. Wolejszo, Z. Fioła – Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerną) w obronie
- J. Wolejszo – Wybrane aspekty projektowania struktury organizacyjnej zespołu dowodzenia stanowiska dowodzenia brygady zmechanizowanej
- Wojsko wobec polskiego października '56. Rezolucje, uchwały, listy (wybór, wstęp i opracowanie: E. J. Nalepa)
- J. Wojtasik (red.) – Studia z dziejów polskiej techniki wojskowej od XVI do XX wieku
- E. Zablocki – Współczesne siły powietrzne
- S. Zalewski – Służby specjalne w państwie demokratycznym
- W. Zawadzki, T. Majewski, N. Prusiński – Informacyjne uwarunkowania procesu decyzyjnego
- B. Zdrodowski, M. Marszałek – Operacje pozawojenne sił powietrznych
- J. Zieliński (red.) – Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej
- J. Zuziak – Dzieje instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie 1947–1997

Zamówienia przyjmujemy telefonicznie lub pisemnie
